

2 KRONIKA 70

2022

70
2022

KRONIKA

kronika.zzds.si/kronika

IZDAJA ZVEZA ZGODOVINSKIH DRUŠTEV SLOVENIJE

<https://zzds.si>

Kronika 2022, letnik 70, številka 2

Odgovorni urednik/ Managing editor:

dr. Miha Preinfalk (Ljubljana)

Tehnična urednica/ Technical editor:

mag. Barbara Šterbenc Svetina (Ljubljana)

Uredniški odbor/ Editorial board:

mag. Sonja Anžič-Kemper (Pforzheim, Nemčija), dr. Aleš Gabrič (Ljubljana),
dr. Stane Granda (Ljubljana), dr. Katarina Keber (Ljubljana), dr. Miha Kosi (Ljubljana),
dr. Harald Krahwinkler (Celovec), Irena Lačen Benedičič (Jesenice),
dr. Tomaž Lazar (Ljubljana), dr. Hrvoje Petrić (Zagreb), dr. Vlasta Stavbar (Maribor),
dr. Imre Szilágyi (Budimpešta) in dr. Nadja Terčon (Piran)

Za znanstveno korektnost člankov odgovarjajo avtorji.

© Kronika

Redakcija te številke je bila zaključena:

31. maja 2022

Naslednja številka izide/ Next issue:

oktober/ October 2022

Prevodi povzetkov/ Translations of Summaries:

Manca Gašperšič - angleščina (English)

Lektoriranje/ Language Editor:

Rok Janežič

UDK/ UDC:

Breda Pajšar

Uredništvo in uprava/ Address of the editorial board:

Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU / Milko Kos Historical Institute at ZRC SAZU
Novi trg 2, SI-1000 Ljubljana

Letna naročnina/ Annual subscription:

za posameznike/ Individuals 25,00 EUR

za študente in upokojene/ Students and Pensioners 18,00 EUR

za ustanove/ Institutions 30,00 EUR

Izdajatelj/ Publisher:

Zveza zgodovinskih društev Slovenije

Aškerčeva cesta 2

SI-1000 Ljubljana

Transakcijski račun/ Bank Account:

Zveza zgodovinskih društev Slovenije 02010-0012083935

Sofinancirajo/ Financially supported by:

Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije/ Slovenian Research Agency
ZRC SAZU, Zgodovinski inštitut Milka Kosa/ ZRC SAZU, Milko Kos Historical Institute

Računalniški prelom/ Typesetting:

Medit d.o.o.

Tisk/ Printed by:

Fotolito Dolenc d.o.o.

Naklada/ Print run:

320 izvodov/ copies

Revija Kronika je vključena v podatkovno bazo/ Kronika is indexed in:

Scopus; Historical Abstracts, ABC-CLIO; MLA International Bibliography; PubMed; ERIH Plus;
Bibliography of the History of Art.

Na naslovni strani/ Front cover: Mesto Ljubljana, okoli leta 1660 / The city of Ljubljana, around 1660
(SI ZAL LJU/0337 Zbirka zemljevidov in kart [The collection of maps], št. [Nr.] 587)

Na zadnji strani/ Back cover: Cesarski dvoglavi orel / The imperial double-headed eagle
(Mestni muzej Ljubljana [City Museum Ljubljana], 510:LJU;0031100, foto / Photo: M. Paternoster)

KAZALO

Razprave

Julijana Visočnik:	Nova rimska napisna plošča iz Celeje v luči tam že dokumentiranih grških imen.....	253
Žiga Oman:	<i>Vmb sölichen müßwillen</i> – napoved sovražnosti Sigmunda pl. Weißpriacha z Mute samostanu Šentpavel v Labotski dolini. Prispevek k raziskavam fajde ter Dravske doline v 15. stoletju	267
Vanja Kočevar:	Ljubljana kot prizorišče dedne poklonitve cesarju Karlu VI. leta 1728. Raba javnih prostorov za vladarsko inscenacijo na primeru kranjske prestolnice.....	285
Boris Golec:	Slovenska toponimika Ljubljane do prvega tiskanega popisa toponimov iz leta 1787	307
Daša Ličen:	Zbližati, izobraziti in razvedriti slovanski živelj. Članstvo Slavjanskega društva v Trstu ob pomladi narodov	363
Uroš Košir:	Ruska kapelica in grob neznanega ujetnika med mitom in resnico.....	375
Eda Belingar:	Od Banke Italije do Upravne enote. Palača Gregorčičev drevored 3 v Postojni	387
Mirjana Kontestabile, Jurka Lepičnik Vodopivec:	O uporabi učil pri poučevanju bodočih učiteljev na Učiteljski šoli Portorož-Koper (1947–1968).....	403
Jelka Piškurić:	»Kot primestni se čutimo večkrat zapostavljene«: urbanistični in infrastrukturni razvoj Iga, 1961–1989	419
Matija Zorn, Blaž Komac:	»Soča najlepša reka v Evropi« – med hidroenergijo in naravovarstvom.....	447

Ocene in poročila

Marija Počivavšek: Lepo mesto. 150 let Turističnega in kulturnega društva Celje (<i>Aleksander Žižek</i>)	475
Mitja Kapus: Hiše v Kamni Gorici, njihovi lastniki in prebivalci (<i>Mojca Peternel</i>)	476
Bernik in njegove Domžale: o župniku Francu Berniku in Domžalah v prvi polovici 20. stoletja (<i>Miroslav Stiplovšek</i>)	477
Emilijan Cevc, umetnostni zgodovinar in pisatelj (ur. Milček Komelj) (<i>Ignacij Voje</i>).....	480
Daniel Siter: Rogaška Slatina pod kljukastim križem. Zdravilišče med okupacijo 1941–1945 (<i>Klemen Kocjančič</i>)	482

Borl v 20. stoletju. Knjižna zbirka: Svet Belanov, zvezek 5 (ur. Mira Petrovič in Sonja Golc) (<i>Matjaž Grabornik</i>)	484
---	-----

1.01 Izvirni znanstveni članek

UDK 929.731Karl VI.
394.4(497.451.1)"1728"

Prejeto: 2. 12. 2021

Vanja Kočeverdr., znanstveni sodelavec, ZRC SAZU, Zgodovinski inštitut Milka Kosa, Novi trg 2, SI-1000 Ljubljana
E-pošta: vanja.kocevar@zrc-sazu.si

Ljubljana kot prizorišče dedne poklonitve cesarju Karlu VI. leta 1728

Raba javnih prostorov za vladarsko inscenacijo na primeru kranjske prestolnice *

IZVLEČEK

Razprava obravnava vladarsko inscenacijo cesarja Karla VI. na javnih prostorih Ljubljane ob dedni poklonitvi kranjskih deželni stanov. V počastitev visokega gosta, ki se je v kranjski prestolnici mudil med 26. in 30. avgustom ter 20. in 22. septembrom 1728, so ljubljanske mestne oblasti postavile več (efemernih) arhitekturnih stvaritev, kot sta slavoloka pred Vicedomskimi vrati in na pročelju rotovža. Medtem ko je bil prvi slavolok, za katerega je cesarjevo marmorno poprsje prispeval Francesco Robba, permanentne narave in je mestna vrata krasil do njihovega rušenja leta 1791, je bil drugi pred mestno hišo zgolj efemeren, čeprav se je nekaj njegovih plastik ohranilo. Za cesarja so kranjski deželni stanovi zgradili tudi bogato okrašeno ladjo tipa »la peota«, s katero je Karel VI. po dedni poklonitvi Ljubljano zapustil in septembra na poti v Gradec vanjo spet priplul.

KLJUČNE BESEDE

dedna poklonitev, Kranjska, Ljubljana, cesar Karel VI., kranjski deželni stanovi, simbolna komunikacija, simbolna reprezentacija, vladarska inscenacija, Kaiserstil

ABSTRACT

LJUBLJANA AS A SITE OF PAYING HEREDITARY HOMAGE TO EMPEROR CHARLES VI IN 1728.
THE USE OF PUBLIC SPACES FOR THE STAGING OF SOVEREIGN'S POWER IN THE
CARNIOLAN CAPITAL

The article discusses the staging of sovereign power of Emperor Charles VI in Ljubljana's public spaces during the act of Hereditary Homage (*Erbhuldigung*) by the Estates of Carniola. To honour the arrival of the distinguished guest, who stayed in the Carniolan capital between 26 and 30 August, and again between 20 and 22 September 1728,

* Prispevek je nastal v okviru raziskovalnega programa »PODOBA – BESEDA – ZNANJE. Življenje idej v prostoru med vzhodnimi Alpami in severnim Jadranom 1400–1800« (P6-0437 (A)) in temeljnega raziskovalnega projekta »Zgodovinski atlas slovenskih mest« (J6-9358 (A)), ki ju sofinancira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije iz državnega proračuna. Besedilo je z novimi raziskavami razširjen prispevek, ki je bil predstavljen na znanstvenem posvetu *Stadt und Zukunft. Europa und sein Südosten im langen 18. Jahrhundert* (28. maj 2021) in objavljen kot poglavje v monografski publikaciji – gl. Kočever, *Ljubljana als Schauplatz*. Za pomoč pri pripravi razprave se zahvaljujem Lilijani Znidaršič Golec, Borisu Golcu, Ani Pokrajac Iskra, Janezu Polajnarju, Mateju Hriberšku in Mihi Preinfalku.

the city authorities erected several (ephemeral) architectural artworks, such as two arches of triumph, one in front of the Vidame Gate and the other on the façade of the Town Hall. Whereas the former arch, for which Francesco Robba contributed a marble bust of the Emperor, was of permanent nature and graced the city gate until its demolition in 1791, the latter arch was an ephemeral artwork in front of the Town Hall, although a few of its sculptures have nevertheless been preserved to date. The Estates of Carniola also built a splendidly adorned "peota" boat, aboard which Charles VI left Ljubljana after the Hereditary Homage and then returned in September on his way to Graz.

KEY WORDS

act of Hereditary Homage (*Erbhuldigung*), Duchy of Carniola, Ljubljana, Emperor Charles VI, Estates of Carniola, symbolic communication, symbolic representation, staging of sovereign's power, Kaiserstil.

Uvod

Julius Bernhard von Rohr je v delu *Einleitung zur Ceremoniel-Wissenschaft der großen Herren*, ki je izšlo leto dni po dedni poklonitvi Kranjske Karlu VI., ta obred opredelil z besedami: »Poklonitev je prisežno zagotovilo podložnosti in zvestobe, ki jo podložnik poda svojemu deželnemu gospodu. K njej so zavezani vsi podložniki, svobodnjaki (*Landfassen*) in prebivalci [dežele], katerega koli položaja že so, in sicer tako pogosto, kot se dogodi sprememba osebe deželnega gospoda.«¹ Definiciji gre dodati opažanje modernega zgodovinarja, da so se dedne poklonitve v zgodnjem novem veku iz preprostih pravnih dejanj razvile v razkošen baročni teater pompoznega rituala, ki je dosegel vrhunec prav s t. i. »Kaiserstilom« v času Karla VI.²

Anekdota celo pravi, da je bil Karel VI. tako predan strogi dvorni etiketi, da naj bi še tik pred smrtjo, 20. oktobra 1740, opazil, da sta ob njegovi smrtni postelji stali le dve namesto štirih sveč, kot je protokol predpisoval za cesarja.³ Četudi je anekdota nemara zgolj plod domišljije, saj domnevna cesarjeva opazka o nepravilnosti simbolne reprezentacije ob lastni smrtni postelji v *Ceremonialnem protokolu* ni zabeležena,⁴ vendarle nazorno kaže na pomen simbolne reprezentacije v obravnavanem času. Ker so bila politična dejanja v predmodernih obdobjih po naravi vselej simbolna dejanja,⁵ se ta razprava posve-

ča prav vprašanju simbolne reprezentacije deželnega kneza ob dedni poklonitvi.

Poleg tega je baročni teater deželnoknežjega blišča, v kar so se dedne poklonitve prelevile do zgodnjega 18. stoletja, kranjski deželni prestolnici omogočil, da je svoje novo baročno lice predstavila še dunajskemu dvoru in širši javnosti. Ljubljana se je namreč po zlomu drugega turškega obleganja Dunaja in premiku bojišč »velike turške vojne« (1683–1699) proti jugovzhodu razvila v pomembno regionalno središče kreditnega poslovanja in veletrgovine. Prav z oživitvijo trgovanja med osvobojeno Ogrsko in habsburškimi posestmi v Italiji, ki je potekalo skozi Kranjsko, je v Ljubljani prišlo do akumulacije kapitala, ki je omogočila, da se je kranjski »novi Rim« razvil v živahno umetniško središče.⁶

Viri in literatura

Kot najpomembnejši vir je razpravi služila publikacija o dedni poklonitvi *Erb-Huldigungs Actus im Herzogthum Crain*, ki jo je enajst let po poklonitvi (1739) po naročilu deželnih stanov objavil Karel Sajfrid Perizhoffer pl. Perizhoff.⁷ Opis poklonitve je sicer sekundarni vir,⁸ vendar je Perizhofferjevo delo oprto na primarno stanovsko gradivo in za nameček vsebuje edicijo 78 dokumentov, ki se navezujejo na

¹ Prosti prevod izvirnika: »Die Huldigung ist eine eydliche Verficherung von der Unterthänigkeit und Treue, welche ein Unterthan seinem Landes-Herrn leistet, und find hierzu alle Unterthanen, Landfassen und Einwohner, von was für Condition sie auch seyn mögen, so oft verbunden, als sich eine Veränderung mit der Person des Landes-Herrn begiebt« (Rohr, *Einleitung zur Ceremoniel-Wissenschaft*, III. Theil, VII. Capitul, § 1, pag. 657–658). Druge definicije dedne poklonitve gl. v Leitner, *Die Erbhuldigung*, str. 98; Mell, *Grundriß*, str. 143; Vilfan, *Rechtsgeschichte*, str. 138; Holenstein, *Die Huldigung*, str. 9; Strohmeier, *Swoboda politike*, str. 89–90; Maťa, *The Care of Thrones*, str. 30.

² Gelder, *Eighteenth- and Nineteenth-Century Coronations*, str. 10, 14; Vokáčová, *The Bohemian Coronation*, str. 143–167.

³ *Maria Theresia: Österreichs große Herrscherin*, str. 13.

⁴ AT ÖStA HHSStA OMeA ZA-Prot. 17, fol. 230v–233v.

⁵ Gelder, *Eighteenth- and Nineteenth-Century Coronations*, str. 12.

⁶ Vidmar, *Ljubljana kot novi Rim*, str. 11–22.

⁷ Polec, Perizhoffer pl. Perizhoff auf Ehrenhaimb, *Slovenska biografija*. <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi413770/> (28. april 2021).

⁸ Primarni viri za dedno poklonitev Karlu VI. leta 1728 v Arhivu Republike Slovenije: SI AS 1, Vicedomski urad za Kranjsko, šk. 350 (fasc. I–179), Deželnozborski spisi 1727–1730; SI AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, 1. reg. šk. 86 (fasc. 50), snopič 18–19; šk. 401–402 (fasc. 276), Landtagsabhandlungen 1727–1732; šk. 869, Registratursprotokoll 23 (1723–1731); šk. 919, Landtagsprotokoll 45; šk. 938, Carniolae pragmatica, Pars II. V Nadškofijskem arhivu Ljubljana: NŠAL, ŠAL, šk. 16, Škofijski protokol 33 (Protocollum Officii Episcopalis Labacensis de anno 1727, 1728 et 1729), fol. 196–198, 203. V Avstrijskem državnem arhivu: Ältäre Zeremonialakten (AT ÖStA HHSStA OMeA ÄZA 34–6); Zeremonialprotokoll (AT ÖStA HHSStA OMeA ZA-Prot. 14); Konzepte der Zeremonialprotokole (AT ÖStA HHSStA OMeA ZA-Prot-Konzepte 8).

obravnavani dogodek.⁹ Kot pomembna sta se izkazala tudi *Ceremonialni protokol* št. 14,¹⁰ ki ga hrani dunajski Haus-, Hof- und Staatsarchiv, ter potopis celotnega dednopoklonitvenega potovanja Karla VI. *Erb-Huldigungs-Actus in Inner-Oesterreich, id est Steuer, Cärnthen, Crain, Görtz, Triest und Fiume wie solcher Anno 1728 Ihro Röm. Kays. ... May. ... Carolo Sexto ... praestiret und abgelegt worden*, ki ga je po letu 1735 prispeval dvorni knjigovodja Johann Adam von Heintz.¹¹ Poleg tega gre izpostaviti še *Kratko poročilo ali opis privrženosti, ki jo je 26. avgusta 1728 ob prihodu njegovega cesarskega in kraljevega katoliškega veličanstva itd. itd. Karla šestega v Ljubljano v vojvodini Kranjski najponižneje izkazal mestni magistrat omenjenega mesta Ljubljane*,¹² objavljeno 15. septembra 1728 v prilogi k 74. številki časopisa *Wienerisches Diarium*.¹³

Sama dedna poklonitev vojvodine Kranjske Karlu VI. še ni bila deležna večje pozornosti zgodovinskega. Franz Xaveri Legat (1839),¹⁴ August Dimitz (1876)¹⁵ in Josip Mal (1917)¹⁶ so prispevali povzetke Perizhofferjevega opisa, nekaj prostora sta ji v svojih delih namenila tudi Josip Gruden¹⁷ in Vladislav Fabjančič.¹⁸ Sicer pa je v zgodovinskega več zanimanja kot sama poklonitev vzbudilo cesarjevo potovanje skozi notranjeavstrijske dežele, o čemer so pisali: Simon Rutar,¹⁹ Anton Koblar,²⁰ Walter Šmid,²¹ Karl Pirc,²² Daniela Hahn,²³ Eva Holz²⁴ in Stefan Sei-

tschek.²⁵ Latinske napise na spomenikih v čast cesarjevemu obisku so raziskovali Anton Jellouschek,²⁶ Anton Koblar²⁷ in Julijana Visočnik.²⁸

Sicer se je v zadnjem desetletju ponovno pojavil tudi interes zgodovinskega za dedne poklonitve, poleg že omenjenih Daniele Hahn in Stefana Seitschka²⁹ so študije na tem področju prispevali: Susanne Gmoser,³⁰ Petr Matá,³¹ Klaas Van Gelder,³² Thomas Cambrelin, Miloš Rezník³³ in avtor te razprave.³⁴ Umetnostnozgodovinski vidikom razvoja Kranjske v poznem 17. in zgodnjem 18. stoletju pa so se v zadnjem času posvečali zlasti Luka Vidmar,³⁵ Matej Klemenčič³⁶ in Ana Pokrajac Iskra.³⁷ Inscenacijo dedne poklonitve leta 1728 je namreč treba postaviti tudi v umetnostnozgodovinski kontekst.

Kranjska dedna poklonitev Karlu VI. in vladarska reprezentacija (1728)

Karel VI. je dedne poklonitve notranjeavstrijskih dednih dežel sprejel šele slabih sedemnajst let po kronanju za cesarja, kar po mnenju Stefana Seitschka kaže na upadajoči pomen tovrstnih umestitvenih ritualov.³⁸ Zavlačevanje pa lahko kaže tudi na upadanje politične moči deželnih stanov Štajerske, Koroške in Kranjske. Karlov oče, cesar Leopold I., je namreč notranjeavstrijske dedne poklonitve sprejel leta 1660, le tri leta po prevzemu oblasti. Predhodnik Karla VI., njegov starejši brat Jožef I., pa kot prvi habsburški deželni knez notranjeavstrijskih dednih poklonitev ni sprejel niti osebno niti po komisarjih, čemur bi vendarle lahko botrovali tudi kratkost njegove vladavine in španska nasledstvena vojna.³⁹

Dejstvu, da je bilo cesarjevo dednopoklonitveno potovanje v notranjeavstrijske dežele naposled potrebno, je botrovalo več razlogov, med katerimi sta bila najpomembnejša skrb dvora, da bi lahko določeni notranjeavstrijski fevdi (*Lebensvergaben*) prešli v dedno last, saj je od zadnjih dednih poklonitev mi-

⁹ Gl. Perizhoffer, *Erb-Huldigungs Actus*, pag. 71–208.

¹⁰ AT ÖStA HHStA OMeÄ ZA-Prot. 14.

¹¹ Razprava se opira na izvod, ki ga hrani Avstrijski državni arhiv (AT ÖStA FHK A SUS HS 0101), dva eksemplarja Heintzevega potopisa sta na voljo tudi v Avstrijski nacionalni biblioteki (ÖNB Sammlung von Handschriften und alten Drucken, Cod. Ser. n. 2704, 2705).

¹² Prosti prevod naslova *Kurtzer Bericht / oder Beschreibung / der bey den 26sten Augufti des 1728ten Jahres nacher Laybach im Hertzogtum Crain beschebener Ankunft Seiner Kaiserl. und Königl. Catholischen Majestät etc. etc. CARL des Sechsten durch den Stadt-Magistrat ernannter Stadt Laybach allerunterthänigst bezeugten Devotion* (*Wienerisches Diarium*, 15. 9. 1728, Num. 74, Anhang zu Num. 74, [str. 9]).

¹³ *Wienerisches Diarium*, 15. 9. 1728, Num. 74, Anhang zu Num. 74, [str. 9]. O prihodu Karla VI. v Ljubljano je poročal tudi graški časnik *Posttägliche-Grätzerisch-Aufstiegender Mercurius* – gl. Golob, *Mediale Reflexionen*, str. 16.

¹⁴ Legat, *Erbhuldigung in Krain*, str. 61–62, 65–66, 69–70.

¹⁵ Dimitz, *Geschichte Krains*, IV. Theil, str. 150–151 (op. 1).

¹⁶ Mal, *Poklonitev cesarju Karlu VI.*, str. 1–3. Josip Mal je svoj članek, ki je bil objavljen v časopisu *Slovenec* 30. januarja 1917, napisal ob zadnji dedni poklonitvi, ki jo je deputacija vojvodine Kranjske podala zadnjemu avstrijskemu cesarju Karlu I. na Dunaju.

¹⁷ Gruden, *Zgodovina*, str. 934–938.

¹⁸ Fabjančič, *Ljubljanski sodniki*, 4. zvezek, str. 123.

¹⁹ Rutar, *Zur Schifffahrt auf der Laibach*, str. 70–71. Simon Rutar pri opisu plovbe Karla VI. po Ljubljani kot vir navaja »Illyrisches Blatt 1833, p. 75« (non vidi).

²⁰ Koblar, *Cesta čez Ljubelj*, str. 222–226.

²¹ Šmid, *Der Loibelpass*.

²² Pirc, *Podružnica Sv. Ane* (Nadaljevanje).

²³ Hahn, *Zwei Besuche im österreichischen Litorale*.

²⁴ Holz, *Die Habsburger in Krain*, str. 32–37.

²⁵ Seitschek, *Die Erbhuldigungsreise 1728*.

²⁶ Jellouschek, *Die Lapidar-Denkmalen in Laibach*, str. 13–19.

²⁷ Koblar, *Cesta čez Ljubelj*, str. 222–226.

²⁸ Visočnik, »Piramida« na Zgornjem Motniku, str. 371–391, 605.

²⁹ Seitschek, *Die Erbhuldigungsreise 1728*.

³⁰ Gmoser, *Die Erbhuldigungen in Österreich unter der Enns*; ista, *Die steirischen Erbhuldigungen*.

³¹ Matá, *The Care of Thrones*.

³² Gelder, *Eighteenth- and Nineteenth-Century Coronations*; isti, *Inaugurations in the Austrian Netherlands*.

³³ Gl. Gelder (ur.), *More Than Mere Spectacle*.

³⁴ Kočevar, *Dedna poklonitev vojvodine Kranjske nadvojvodu Ferdinandu*; isti, *Logarjev okrašen vol*; isti, *Dedna poklonitev Avstrije nad Anizo*; isti, *Dedna poklonitev vojvodine Kranjske kralju Ferdinandu III.*

³⁵ Vidmar, *Ljubljana kot novi Rim*.

³⁶ Klemenčič, *Francesco Robba*; isti, *Podoba baročne Ljubljane*.

³⁷ Pokrajac Iskra, *Stenske poslikave*.

³⁸ Seitschek, *Die Erbhuldigungsreise 1728*, str. 51–68.

³⁹ Gl. Nared, *Kranjski deželni privilegiji*, str. 60–61. Prim. Seitschek, *Die Erbhuldigungsreise 1728*, str. 50–51.

nilo že skoraj 68 let, in blagodejni učinki menjave zraka na zdravje cesarice Elizabete Kristine. Dvor si je namreč obetal, da bo sprememba zraka prispevala k cesaričini ponovni zanositvi.⁴⁰

Med cesarjevim dednopoklonitvenim potovanjem, ki je trajalo od 17. junija do 18. oktobra 1728,⁴¹ se je pomemben del habsburškega dvora, ki je s spremstvom štel 959 oseb,⁴² z Dunaja preselil v Gradec. Štajerska prestolnica je nato postala osrednja točka, kjer se je nastanil glavni del dvora, Karel VI. pa se je 16. avgusta⁴³ od tam podal v ostale notranjeavstrijske dežele. Na tej poti ga je spremljal manjši dvor s spremstvom (*hoffstaat und comitiva*), ki je sodeč po seznamu štel 480 oseb.⁴⁴ Če k tej številki prištejemo še glasbenike, ki so potovali v lastni režiji,⁴⁵ lahko sklepamo, da je Karel VI. iz Štajerske odrinil s približno petstoglavi spremstvom.⁴⁶

Cesar je iz Gradca preko Maribora odpotoval proti Koroški in v Celovcu 22. avgusta sprejel dedno poklonitev koroških deželnih stanov.⁴⁷ Dva dni pozneje je odrinil iz koroške prestolnice in se 25. avgusta na konju povzpел na Ljubelj, kjer sta ga pričakala dva obeliska (*Spiz=Säulen, Ruhm- und Glori-Säule, Pyramiden*) z latinskimi napisi, ki so visokemu gostu želeli dobrodoščilo na Kranjskem.⁴⁸ Na deželni meji

se je od cesarja poslovila koroška stanovska delegacija, sprejel pa ga je kranjski deželni glavar Volf Vajkard grof in gospod Gallenberg. Sledila sta kosilo v Trziču in avdiencia, v katero je Karel VI. poleg deželnega glavarja sprejel še Adama Sajfrida grofa Auersperga in Franca Sajfrida grofa Thurna-Valsassino.⁴⁹

Iz Trziča je cesar pot nadaljeval v Kranj,⁵⁰ kjer ga je pred mestom pričakal dvajsetčlanski stanovski odbor (*Außsichus*),⁵¹ mestni sodnik pa mu je izročil ključne mesta.⁵² Nato je cesar v svoji »retiradi« stanovske odbornike sprejel v avdienco, pri kateri je imel pozdravni govor nadomestni deželni maršal Anton Jožef grof Auersperg,⁵³ nakar je vladar zbrane stanove pripustil k rokoljubu. Stanovski odbor je v Kranju prisostvoval še cesarjevi večerji in se nato vrnil v Ljubljano. Visoki

(AT ÖStA FHKA SUS HS 0101, fol. 67v–69v), Perizhoffer, *Erb-Huldigungs Actus*, pag. 24–28 in Koblar, Cesta čez Ljubelj, str. 222–226. Transkripcijo s komentarjem je priskrbel Julijana Visočnik, »Piramida« na Zgornjem Motniku, str. 387–390.

⁴⁹ AT ÖStA HHStA OMeA ZA-Prot. 14, fol. 191r–191v; AT ÖStA FHKA SUS HS 0101, fol. 67v–69v; Perizhoffer, *Erb-Huldigungs Actus*, pag. 28. O cesarjevem potovanju iz Gradca do Ljubljane gl. Šmid, Der Loiblpaß, str. 161, 163; Pirc, Podružnica Sv. Ane (Nadaljevanje), str. 1–2; Holz, Die Habsburger in Krain, str. 33; Seitschek, Die Erbhuldigungsreise 1728, str. 68–70; Visočnik, »Piramida« na Zgornjem Motniku, str. 374–375, 387–390. Julijana Visočnik navaja tudi Richterjev članek *Karl VI. auf dem Wege von Loibl nach Laibach 1728* (non vidi) – gl. Visočnik, »Piramida« na Zgornjem Motniku, str. 374 (op. 13). Zemljevid celotnega dednopoklonitvenega potovanja Karla VI. po notranjeavstrijskih deželah gl. v Hahn, *Zwei Besuche im österreichischen Litorale*, str. 124 (Abbildung 2: Reiseroute Karl VI.).

⁵⁰ Heintz navaja, da sta v Kranju cesarja pozdravila še dva kronograma, in sicer se je prvi na mestnih vratih glasil *IngreDere CaroLe VI De tVo aDVentV gratVLatVr* (prosti prevod: *Vstopil boš, Karel VI., tvojega priboda se veseli [mesto] (1733(!))*), drugi na hiši poleg cesarjevega kvartirja pa *aDVe[n]IentI CaroLo seXto slt LaVs, honorqVe seMper* (prosti prevod: *Prihajajočemu Karlu šestemu bodi hvala in čast vekomaj (1728)*) (AT ÖStA FHKA SUS HS 0101, fol. 70r). Za nesebično pomoč pri prevajanju iz latinščine zahvalo dolgujem Mateju Hriberšku.

⁵¹ Odbor so sestavljali: deželni glavar Volf Vajkard grof in gospod Gallenberg, Henrik knez Auersperg, deželni upravnik in upravitelj Orfej grof Strassoldo, nadomestni deželni maršal in poverjenik Anton Jožef grof Auersperg, pičenski škof Jurij Ksaverij Marotti, stiški opat Aleksander baron Engels-haus, feldmaršal Filip Jožef grof Harrach, poverjenik Janez Adam grof Rasp, Baltazar Sajfrid grof in gospod Gallenberg, Volf Herbard grof Lamberg, Volf Sigmund grof in gospod Gallenberg, Adam Sajfrid grof Auersperg, Aleksander grof Auersperg, generalni prejemnik Andrej Danijel grof Barbo-Waxenstein, Jošt Vajkard grof Barbo-Waxenstein, Franc grof Lamberg, Franc grof Lichtenberg, Franc Karel Hohenwart in deželni vicedom Franc Sajfrid grof Thurn-Valsassina (Perizhoffer, *Erb-Huldigungs Actus*, pag. 28–29; Gregorič, *Cistercijani*, str. 95–99; gl. tudi Visočnik, »Piramida« na Zgornjem Motniku, str. 384–386).

⁵² Pozdravni nagovor kranjskega mestnega sodnika Volfa Nikolaja Adelman gl. v Perizhoffer, *Erb-Huldigungs Actus*, Num 68, str. 185–186 in SI AS 1080, Zbirka Muzejskega društva za Kranjsko, šk. 8 (fasc. 10, 11), Kranj, Govor mestnega sodnika 1728. Zahvalo za ta podatek dolgujem Borisu Golcu.

⁵³ Govor nadomestnega deželnega maršala Jožefa Antona grofa Auersperga gl. v Perizhoffer, *Erb-Huldigungs Actus*, Num 69, str. 186–187.

⁴⁰ Seitschek, Die Erbhuldigungsreise 1728, str. 130; Seitschek, Herrschaftsantritt, str. 94–103, 98.

⁴¹ AT ÖStA HHStA OMeA ZA-Prot. 14, fol. 120r, 121v, 228v–229r. Seitschek navaja, da se je cesar na Dunaj vrnil že 12. oktobra 1728 (Seitschek, Die Erbhuldigungsreise 1728, str. 73).

⁴² Seštevek je narejen po seznamu *General lista aller deren mit beyden regierenden kay: may: und dero älteren durchlauchtigsten erzherzogin Maria Theresia nach Grätz mit zu reysen oder voroder nach zu geben habenden hoffstats, canzleyen und extra beruffenen personen* (AT ÖStA HHStA OMeA ÄZA 34, 22).

⁴³ AT ÖStA HHStA OMeA ZA-Prot. 14, fol. 171r, 175v–176v. O štajerski dedni poklonitvi Karlu VI. gl. Hisch, *Die Erbhuldigungen*, str. 104–106; Gmoser, Die steirischen Erbhuldigungen, str. 272, 278–279.

⁴⁴ Seštevek je narejen po (drugem) seznamu *General lista der mit ibro kay: may: von Grätz auß in die weitere I. Ö: länder mit zu geben habender kay: hoffstaat und comitiva* (AT ÖStA HHStA OMeA ÄZA 34, 22).

⁴⁵ AT ÖStA HHStA OMeA ÄZA, Ktn. 34, fol. 53r–53v.

⁴⁶ Po drugi strani Johann Adam von Heintz v svojem seznamu *Hauptlista deren mit der kay[serlichen] hoffstatt von Grätz auf die weithere erbhuldigungsörthor [...] mitzugehen persohnen [...]* navaja le 138 oseb (AT ÖStA FHKA SUS HS 0101, fol. 201v–206v). Število spremstva, ki je s cesarjem prispelo v Ljubljano, tako ostaja predmet nadaljnjega raziskovanja. Treba je še opozoriti, da celotno cesarjevo spremstvo ni potovalo istočasno, temveč je del osebja na naslednjo postajo vselej prišel pred cesarjem. O dednopoklonitvenem potovanju Karla VI. po notranjeavstrijskih deželah gl. Hahn, *Zwei Besuche im österreichischen Litorale*, str. 67–84 (transkripcija *Ceremonial-nega protokola* o Trstu), str. 102–112, (Abbildung 2: Reiseroute Karl VI.), str. 124; Golob, Mediale Reflexionen, str. 11–17; Holz, Die Habsburger in Krain, str. 31–37; Seitschek, Die Erbhuldigungsreise 1728, (zlasti) str. 73–77.

⁴⁷ O koroški dedni poklonitvi gl. Seitschek, Die Erbhuldigungsreise 1728.

⁴⁸ Latinske napise z Ljubelja in s Trojan je v Ljubljani neznankdaj natisnil tiskar J. G. Mayr (AT ÖStA HHStA OMeA ÄZA 34–13, fol. 9r–12v). Prepise so prispevali tudi Heintz

gost je pot proti kranjski prestolnici nadaljeval naslednji dan, 26. avgusta, preko Sorškega polja, kjer so ga počakali postrojeni škofjeloški meščani.⁵⁴

Ko je posadka z ljubljanskega gradu naposled opazila bližajoči se sprevod, je v pozdrav sprožila tri-deset strelav iz težkih topov. Na Kapucinskem trgu (danes Kongresni trg), pred Vicedomskimi vrati, kjer so mestni očetje cesarju v čast postavili slavalok, je Karla VI. sprejel notranji svet z županom Matijo Kristjanom na čelu.⁵⁵ Župan je imel pozdravni govor⁵⁶ in cesarju predal mestne ključke.⁵⁷ Cesar je odgovoril, nakar je sprevod ob spremljavi druge salve vstopil v mesto, krenil po Gosposki ulici proti Novemu trgu in od tam preko (Šušarskega) mostu proti mestni hiši, kjer je cesarja pričakal drugi slavalok, sloneč na pročelju *rotožva*.⁵⁸

Pred stolnico sv. Nikolaja, kjer je cesar izstopil iz kočije, ga je pričakal deželni glavar Volf Vajkard grof Gallenberg skupaj s cerkvenimi in svetnimi stanovi.⁵⁹ Pred vhodom v cerkev je (novi) ljubljanski knezoškof Feliks Sigmund grof Schrattenbach⁶⁰ na čelu stolnega kapitlja in kranjskega klera dal cesarju poljubiti *pacem*⁶¹ in ga pokropil z blagoslovljeno vodo (*Asperges gegeben*).⁶² Nato se je cesar podal v cerkev k oratoriju, ki je bil postavljen na desni strani glavnega oltarja. Od vrat do stopnic glavnega oltarja je osem starejših članov magistrata nad cesarjem nosilo baldahin. Nato je ljubljanski knezoškof na listni strani glavnega oltarja s pomožnimi kleriki ob spremljavi cesarskih glasbenikov in zvonjenja v vseh ljubljanskih cerkvah odpel *Te Deum laudamus*. Ob odhodu iz stolnice je odjeknila še tretja salva. Po pobožnosti v cerkvi se je cesar napotil v škofijski dvorec, kjer je bila urejena njegova rezidenca (*Refidenz*). Tam je nato ob prisotnosti deželnih stanov obedoval, knezoškof pa je izrekel svoj blagoslov jedi.⁶³

Časnik *Wienerisches Diarium* je 15. septembra 1728 o prvem dnevu cesarjevega bivanja v Ljubljani med drugim poročal o slovesni razsvetljavi: »Zvečer je bilo nato razsvetljeno celotno mesto, ki je bilo v čast njegovega najvišjega cesarskega veličanstva malo prej skoraj popolnoma obnovljeno, in sicer zlasti mestna hiša. Takšen blišč so povečale svetilke, izdelane s pridnostjo, lastno temu namenu.«⁶⁴ Heintz k temu dodaja, da je bila mestna hiša razsvetljena vse dni cesarjevega obiska, razsvetljavo pa so imele tudi nekatere druge hiše, delno s svetilkami, delno z baklami. Hiše v ulicah, skozi katere je potekal cesarjev sprevod, so bile okrašene tudi s tapetami in slikami.⁶⁵

Naslednji dan, v petek, 27. avgusta, je zasedal poklonitveni deželni zbor.⁶⁶ Stanovska deputacija je z dvema kočijama od rezidence do deželne hiše pripeljala deželnoknežja komisarja Sigmunda Rudolfa grofa Wagensperga in Franca Sajfrida grofa Thurn-Valsassino ter ju s »kurialno ceremonijo« (*Curial-Ceremonien*)⁶⁷ pospremila v *lontovž*. V deželni izbi (*Land-Stuben*), kjer je bil za komisarja postavljen oder z baldahinom, je grof Wagensperg pred zbranimi stanovi najprej imel govor, nato pa je cesarski tajnik »nadomestnemu« dednemu deželnemu maršalu Antonu Jožefu grofu Auerspergu izročil kre-

⁶⁴ Prosti prevod izvirnika: »Den Abend darauf wurde die ganze Stadt / welche zu Ehren allerhöchst Seiner Kaiferl. Majestät kurz zuvor fast völlig renoviert worden / und zwar fonderlich das Raht-Haus illuminiert / welchen Pracht die auf die Wienerische Manier hierzu eigenes Fleißes verfertigte Lanternen vergrößerten« (*Wienerisches Diarium*, 15. 9. 1728, Num. 74, Anhang zu Num. 74, [str. 9]).

⁶⁵ AT ÖStA FHKA SUS HS 0101, fol. 75v–76r.

⁶⁶ Število udeležencev deželnega zbora nam še ni znano, to bodo nemara pokazale bodoče raziskave sejinj zapisnikov kranjskega deželnega zbora. O potencialnem številu udeležencev dedne poklonitve gl. op. 92 in 98. Perizhofferjeva publikacija sicer vsebuje tudi seznam kranjskih deželanov, ki navaja vsaj 14 članov kurije prelatov (število ljubljanskih kanonikov ni navedeno), nato avtor po priimkih navaja 464 članov obeh plemiških kurij ter 12 odposlancev deželnoknežjih mest, ki so predstavljali četrto kurijo (v deželnem zboru je bilo dejansko zastopanih 11 deželnoknežjih mest, deset od teh so zastopali mestni sodniki, prestolnico Ljubljano pa tudi župan). Potemtakem bi leta 1728 oziroma 1739 nekaj nad 490 oseb imelo pravico udeležiti se kranjskega deželnega zbora (Perizhoffer, *Erb-Huldigungs Actus*, pag. 209–231). Številka se zdi previsoka, če jo primerjamo z drugimi seznammi kranjskega plemstva in stanov, nastalimi med 15. in 18. stoletjem (prim. Nared, Seznami kranjskega plemstva; Kočvar, *Vojvodina Kranjska*, str. 225–283). Za primerjavo navedimo, da se je dedne poklonitve Ferdinandu IV. 25. septembra 1652 v Ljubljani udeležilo »le« 126 članov kranjskih deželnih stanov (Dimitz, *Geschichte Krains*, III. Theil, str. 420–427; Kočvar, *Vojvodina Kranjska*, str. 242–249). Poleg tega Perizhofferjev seznam vsebuje več priimkov družin, ki so do 18. stoletja vsaj na Kranjskem že izumrle, na primer Bohorič (*Bohoritsch*), Črnomaljski (*Tjchernembl*), Trubar (*Trubar*) itd.

⁶⁷ Po Perizhofferjevih navedbah je bila ta »kurialna ceremonija« enaka kot pri običajnih deželnih zbora, ko so deželnoknežji komisarji deželnim stanovom v deželno hišo prinesli deželnozborsko propozicijo, izstopili pred stopnicami, deželni maršal pa jim je v spremstvu drugih odličnikov iz vrst deželnih stanov šel nekaj stopnic nasproti (Perizhoffer, *Erb-Huldigungs Actus*, str. 35, 38).

⁵⁴ Perizhoffer, *Erb-Huldigungs Actus*, pag. 30.

⁵⁵ Gl. Fabjančič, *Ljubljanski sodniki in župani*, 4. zvezek, str. 122–123.

⁵⁶ Govor ljubljanskega župana Matije Kristjana je objavljen v *Wienerisches Diarium*, 15. 9. 1728, Num. 74, Anhang zu Num. 74, [str. 9–10] in Perizhoffer, *Erb-Huldigungs Actus*, Num 70, pag. 187.

⁵⁷ AT ÖStA HHSStA OMeA ZA-Prot. 14, fol. 191r–192r.

⁵⁸ Perizhoffer, *Erb-Huldigungs Actus*, pag. 31–32; AT ÖStA FHKA SUS HS 0101, fol. 70r–70v.

⁵⁹ Perizhoffer, *Erb-Huldigungs Actus*, pag. 33.

⁶⁰ Miklavčič, Schrattenbach baron Heggenberški in Ostroviški, *Slovenska biografija*. <https://www.slovenska-biografija.si/oseb/sbi549806/> (29. 4. 2021).

⁶¹ Pax – liturgični predmet za pozdrav miru, ploščica miru. Zahvalo za pomoč pri razjasnitvi tega pojma dolgujem Lilijani Znidaršič Golec.

⁶² AT ÖStA HHSStA OMeA ZA-Prot. 14, fol. 192r–194v.

⁶³ AT ÖStA HHSStA OMeA ZA-Prot. 14, fol. 192r–194v; Perizhoffer, *Erb-Huldigungs Actus*, pag. 33–34; AT ÖStA FHKA SUS HS 0101, fol. 70–71r. Franz Xaveri Legat za razliko od naštetih virov navaja, da je bil v stolnici odpet ambrozijanski koral – *ambrosianischer Lobgesang* (Legat, *Erbhuldigung in Krain*, str. 62).

denčno pismo.⁶⁸ Grof Auersperg je pismo odprl, ga prisotnim prebral ter deželnoknežji strani odgovoril v imenu stanov.⁶⁹ Komisarja sta nato stanovom izročila cesarsko dednopoklonitveno propozicijo (*Erb-Huldigungs-Proposition*), čemur je sledil stanovski odgovor. Nato sta komisarja po enakem protokolu sejo zapustila.⁷⁰

Stanovi so v deželni izbi počakali svojo deputacijo, ki je deželnoknežja komisarja pospremila nazaj do škofijskega dvorca, in po njeni vrnitvi začeli posvet o propoziciji. Naposled je deželni zbor sestavil izjavo (*Erklärungs-Schrift*), v kateri je cesarja prosil, da bi bila dedna poklonitev tako kot v preteklosti tudi tokrat opravljena po starem načinu in navadi (*den alten Modum und Gebrauch*).⁷¹ Stanovi so izvolili devetčlanski odbor (*Ausschuss*)⁷² za cesarsko konferenco (*Kayserliche Conferenz*). Deželni glavar, tudi sam član odbora, pa se je popoldne s stanovskimi svetniki posvetoval o tem, katere teme v povezavi z dedno poklonitvijo in dednimi deželnimi službami naj stanovska stran načne na prihajajoči cesarski konferenci.⁷³

V soboto, 28. avgusta, so se člani stanovskega odbora že zgodaj sestali na posvetu in se ob določenih uri zglasili v bivališču gostitelja cesarske konference, cesarskega vrhovnega dvornega mojstra Rudolfa Sigmunda grofa Sinzendorfa, ki je bil nastanjen v hiši ljubljanskega generalnega vikarja Janeza Jakoba Schillinga.⁷⁴ Konferenca je razpravljala o vsebini deželnozborske izjave prejšnjega dne ter praktičnih vidikih izvedbe poklonitve (*Curialia*). S stališča simbolne komunikacije je najpomembnejša druga točka pisma cesarskega sekretarja, ki je stanovom sporočala, da bi bil cesar zadovoljen, če bi lahko proti odpustitvi telesne prisega (*Cörperlicher Jurament*) stanovom izdal zaščitno pismo (*Schadloß-Brief*), s katerim bi jim zagotovil spoštovanje njihovih privilegijev.⁷⁵

Pravica deželnih stanov treh notranjeavstrijskih dežel, da jim ob dedni poklonitvi vsak novi deželni knez najprej s telesno prisego obljubi spoštovanje njihovih svoboščin, je izvirala iz privilegijske listine kralja Rudolfa I. za štajerske ministeriale iz leta 1277.⁷⁶ Z izstavitvijo dveh privilegijev Albrehta II. za Koroško in Kranjsko leta 1338, ki sta določala, naj se plemstvo teh dveh dežel v zadevah, ki v njunih listinah niso urejene, ravna po štajerskem pravu,⁷⁷ je to vir subsidiarnega prava postalo tudi v sosednjih deželah.⁷⁸ To določilo je pravico do deželnoknežje telesne prisega ob dednih poklonitvah posredno dajalo tudi Korošcem in Kranjcem.

Vendar je ta pravica v praksi veljala le, če je bila podprta z realno politično silo stanov, ter je bila zato dober indikator razmerja moči med deželnoknežjo in stanovsko stranjo. Poleg tega (ne)izvajanje telesne prisega s stališča simbolne komunikacije kaže na ugled, ki so ga posamezne dežele uživale v očeh dvora. Koroška in Kranjska sta v tem pogledu z dedno poklonitvijo leta 1660 začeli zaostajati za svojo »večjo sestro« Štajersko. Tako Leopold I. leta 1660 kot Karel VI. leta 1728 sta namreč Štajercem telesno prisego podala, četudi v okrnjeni obliki pred stanovskim odborom in ne pred vsemi stanovi,⁷⁹ medtem ko so se morali Korošci in Kranjci zadovoljiti le z zaščitnim pismom.⁸⁰

sni prisegi« se glasi: »Fürs andere: Wären ihro Kayserl[iche] Majest[ät] etc. etc. allergnädigst urbietig / gegen Erlassung deß Körperlichen Juraments dise treuehorsaamste Land-Stände hingegen mit einem Schadloß-Brief zu versehen« (Perizhoffer, *Erb-Huldigungs Actus*, pag. 41). Gl. tudi AT ÖStA HHStA OMeA ZA-Prot. 14, fol. 194v–195r.

⁷⁶ Določilo Rudolfove listine o telesni prisegi se glasi: »Ut autem tenor hujus privilegii à futuris dictae terrae Principibus ratus & stabiliter teneatur, praefenti praecipimus functione, ut dum Princeps qui pro tempore fuerit à Ministerialibus Styriae fidelitatis exigit Juramentum. Ipfi ad praefestationem hujusmodi Sacramenti, minimè confringantur, donec Princeps & dominus corporali fuo Juramento promittat, se praefens privilegium in omnibus & singulis suis articulis fervaturum« (Mell, *Grundriß*, str. 145–146 (op. 724)).

⁷⁷ Določilo Albrechtove listine o subsidiarnosti štajerskega prava na Kranjskem: »Ouch wellen wir, daz alle herrn, dienstleut und ander edel leut ze Chrain in allen andern sachen, die hie nicht verschriben sind, richten nach dem recht als unser herren und edel leut in unserm lande ze Steyr« (Nared, Objava in prevod, str. 73–76; SI AS 1063, Zbirka listin, št. 5793 (1338, september 16., Gradec)).

⁷⁸ Vilfan, *Pravna zgodovina*, str. 200–201; Vilfan, *Rechtsgeschichte*, str. 135–136.

⁷⁹ Hisch, *Die Erbhuldigungen*, str. 103, 105; Gmoser, *Die Steirischen*, str. 272, 276–277.

⁸⁰ Za kranjsko poklonitev Leopoldu I. leta 1660 gl. AT ÖStA HHStA OMeA ZA-Prot. 2, Teil 1, fol. 942. Za koroško poklonitev leta 1660 gl. AT ÖStA HHStA OMeA ZA-Prot. 2, Teil 1, fol. 926, 931 in za leto 1728: AT ÖStA HHStA OMeA ZA-Prot. 14, fol. 181r–183v, 186v–189r; Aelschker, *Geschichte Kärntens*, Zweiter Band, str. 862–863, 876–877; Seitschek, *Die Erbhuldigungsreise 1728*, str. 147, 148–157. O zgodovini ustoličevanja koroških vojvod in karantanskih knezov gl. Grafenauer, *Ustoličevanje koroških vojvod*; Štih, *Ustoličevanje koroških vojvod* (2000); isti, *Ustoličevanje koroških vojvod* (2012).

⁶⁸ Perizhoffer, *Erb-Huldigungs Actus*, pag. 36–37, (transkripcija kredenčnega pisma) Num 71, pag. 188–189.

⁶⁹ Transkripcija govora deželnega maršala: Perizhoffer, *Erb-Huldigungs Actus*, Num 72, pag. 189–190.

⁷⁰ Perizhoffer, *Erb-Huldigungs Actus*, pag. 37, AT ÖStA HHStA OMeA ZA-Prot. 14, fol. 194v.

⁷¹ Perizhoffer, *Erb-Huldigungs Actus*, pag. 38, (transkripcija deželnozborske izjave) Num 73, pag. 190–191.

⁷² Odbor so stanovi izvolili izmed svojih najodličnejših članov, kot poudari Perizhoffer. Sestavljalo ga je devet mož: deželni glavar Volf Vajkard grof in gospod Gallenberg, deželni upravnik in upravitelj v eni osebi Orfej grof Strassoldo, namestnik dednega deželnega maršala Anton Jožef grof Auersperg, pičenski škof Jurij Ksaverij Marotti (škofoval 1716–1740), stiški opat Aleksander baron Engelshaus (opatoval 1719–1734), feldmaršal Filip Jožef grof Harrach, Volf Herbard grof Lamberg, generalni prejemnik Andrej Danijel grof Barbo-Waxenstein in Franc Karel pl. Hohenwart (Perizhoffer, *Erb-Huldigungs Actus*, pag. 29, 38–39, 45; *The Hierarchy of the Catholic Church*, Diocese of Pedena. <https://www.catholic-hierarchy.org/diocese/dp508.html> (14. 3. 2022); Gregorič, *Cistercijani*, str. 95–99).

⁷³ Perizhoffer, *Erb-Huldigungs Actus*, pag. 38.

⁷⁴ Perizhoffer, *Erb-Huldigungs Actus*, pag. 39–41 (shema konference, pag. 40).

⁷⁵ Perizhoffer, *Erb-Huldigungs Actus*, pag. 39–44. Točka o »tele-

Perizhoffer, čigar publikacija je nastala po naročilu deželnihi stanov, v svojem opisu dedne poklonitve glede tega pojasnjuje, da so stanovi spregled telesne prisege cesarju omejevali zgolj na osebo deželnega kneza in da spregled ne bi veljal, če bi dedno poklonitev sprejeli njegovi komisarji. Nadaljuje, da bi bili morebitni deželnoknežji komisarji ob poklonitvi primorani priseči v vladarjevemu imenu in v duši ter »jurament« podati stoje z dvignjenimi tremi prsti. K temu avtor opisa dodaja, da so stanovi na to pristali po lastni želji in ne po dolžnosti.⁸¹

Popoldne, po končani konferenci, je deželni glavar Volf Vajkard grof Gallenberg vsem članom deželnihi stanov naznanil, da se morajo naslednji dan ob 7. uri zjutraj zbrati v deželni hiši.⁸² Sicer je tisto soboto potekalo še bogoslužje pri avguštincah »pred mestom« (cerkev Marijinega oznanjenja pri današnjem frančiškanskem samostanu), ki se ga je udeležil tudi cesar.⁸³ V cesarski rezidenci so v čast rojstnemu dnevu cesarice, ki je sicer ostala v Gradcu, priredili slovesno praznovanje (*Gala*).⁸⁴ Pozornost dvornega knjigovodje Johanna Adama von Heintza pa je tega dne vzbudil neki »baron« Dinzl, ki je v urad cesarskega dvornega kontrolorja v skladu s fevdno dolžnostjo pripeljal vola za kuhinjo.⁸⁵

Nenavadni dogodek, o katerem poroča Heintz, v drugih pregledanih virih ni omenjen, pač pa je druge primarne vire, ki govorijo o tem, kako je uživalec fevda koseškega dvora v Logu vzhodno od Ljubljane oddal vola v cesarsko kuhinjo,⁸⁶ v »arhivu gospostva Fužine« našel Henrik Etbin Costa, ki je leta 1846 na to temo objavil članek. Costa navaja, da je fevdno dolžnost leta 1728 opravil Ludvik Ksaver Dinzl,⁸⁷ kot datum izpolnitve fevdne dolžnosti pa navaja dan poklonitve, torej 29. avgust,⁸⁸ in ne dan poprej kot Heintz. Costov prispevek je pomemben zlasti zaradi podatka o načinu dostave vola, avtor namreč zapiše: »... žrtvena žival, ki jo je terjala fevdna dolžnost, je bila vselej slovesno okrašena in v prazničnem sprevodu oddana v kuhinjo cesarskega dvora v Ljubljani ...«⁸⁹

Na podlagi zgornje notice sta Sergij Vilfan in Peter Štih razvila misel, da je oddaja okrašene vola v slovesnem sprevodu deželnoknežji kuhinji pomenila koruptno razumevanje prvotnega pomena staroslovenskega oziroma staroslovanskega obreda, v katerem bi lahko bil vol, podobno kot »pisane živali« pri srednjeveškem ustoličevanju koroških vojvod, del državnopravne slovesnosti.⁹⁰ Do »skvarjenja« tega običaja oziroma njegove prireditve fevdalnemu družbenemu redu bi potemtakem lahko prišlo ob dedni poklonitvi Kranjske Frideriku III. leta 1444, ko je deželni knez Neži, hčeri Andreja Logarja, podelil v fevd koseški dvor v Logu. Friderikova listina je med drugim določala, da mora vsakokratni vazal logarskega dvora deželnemu knezu ob njegovem prihodu v deželo dati vola za kuhinjo.⁹¹

V nedeljo, 29. avgusta, je na vrsto naposled prišla dedna poklonitev. Po glavarjevem naročilu so se stanovi zbrali v deželni izbi lontovža⁹² in »na dvor« (*nach Hof*) odposlali svojega višjega tajnika Janeza Antona Vermatija pl. Vermersfelda, ki je cesarskemu komorniku Janezu Gašperju grofu Cobenzlu sporočil, da zbrani stanovi pričakujejo poklonitveno avdienco. Po prejemu dovoljenja so se deželni stanovi v točno določenem sprevodu⁹³ odpravili do škofijskega dvorca v predsobo. Od tam je poklonitveni sprevod (*huldigungszug*) krenil skozi zadnja vrata dvorca, po

govori o tem, da je bil vol okrašen in v Ljubljano odgnan v sprevodu. Nemara bodo to v prihodnosti potrdile raziskave fonda Graščina Fužine Zgodovinskega arhiva Ljubljana (SI ZAL LJU 296, Graščina Fužine, Ljubljana (1616–1925), šk. 26, *Leben in der Auen* – kupoprodajne pogodbe).

⁹⁰ Na možne vzporednice te kranjske posebnosti z obredom ustoličevanja na Koroškem je Sergij Vilfan opozoril leta 1966 (Vilfan, *Koseščina v Logu*) in tezo kontekstualiziral leta 1996 (Vilfan, *Zgodovinska pravotvornost*, str. 107–109). Vilfanovo misel je leta 2012 dodatno razvil Peter Štih, ki domneva, da bi lahko bil novoveški običaj z obrobja Ljubljane relikv nekdanje gentilne ureditve Karniolcev (Štih, *Ustoličevanje* (2012), str. 327).

⁹¹ Določilo se v izvirniku glasi: »wen wir in unsern landt Crain khomen einen ochsen dienet gen kuchen« (SI AS 1, Vicedomski urad za Kranjsko, šk. 195 (fasc. I/106a), Lit. L, Fevdni akti, IX, št. 10, *Lehen eines Hofs zu der Auen*, 1578, marec 17, Gradec; SI AS 11, Komisija za fevdne zadeve, šk. 12 (fasc. 7 (5)), št. 205, Purkhart Hüzling lehens Brief den 18 7ber 1636). O tem gl. Vilfan, *Koseščina v Logu*, str. 190. Tu se pojavljuje še ena zanimiva vzporednica s koroškim ustoličevanjem, namreč Friderik III. (V.), ki je leta 1443 zabil zadnji žebelj v krsto koroškega ustoličevanja s tem, ko si je pri tamkajšnjih stanovih zagotovil spregled »ponižujočega« obreda in namesto tega dedno poklonitev opravil v Št. Vidu. Če teza o staroslovenskih oziroma staroslovanskih koreninah obreda oddaje vola drži, je pretkani strateg iz hiše Habsburg leto dni pozneje pometel še z ostanki starih gentilnih običajev na Kranjskem (Kočevar, *Vojvodina Kranjska*, str. 293–294).

⁹² Na podlagi pregledanih virov lahko število stanovskih udeležencev zgolj ocenjujemo glede na podatke o stanovskem banketu, ki je sledil ob koncu dedne poklonitve, in sicer naj bi se ga po do zdaj znanih podatkih udeležilo 172 članov kranjskih deželnihi stanov (prim. Perizhoffer, *Erb-Huldigungs Actus*, pag. 60–61; AT ÖStA FHKA SUS HS 0101, fol. 75v). Več o tem v op. 98.

⁹³ Vrstni red stanovskega spreveda od lontovža do škofijskega dvorca gl. v Perizhoffer, *Erb-Huldigungs Actus*, pag. 45–47.

⁸¹ Perizhoffer, *Erb-Huldigungs Actus*, pag. 41, 54–55, (prepis zaščitnega pisma Karla VI.) Num 77, pag. 205–207.

⁸² Perizhoffer, *Erb-Huldigungs Actus*, pag. 44.

⁸³ Anton Jellouschek navaja transkripcijo latinskega napisa, ki je bil v spomin na cesarski obisk cerkve vzidan na levi strani glavnega oltarja (Jellouschek, *Die Lapidar-Denkmäler*, str. 17).

⁸⁴ AT ÖStA HHStA OMeA ZA-Prot. 14, fol. 195r.

⁸⁵ AT ÖStA FHKA SUS HS 0101, fol. 71r–72v. Družina Dinzl pl. Angerburg sicer ni imela baronskega naslova (gl. Preinfalk, Družina Dinzl).

⁸⁶ O tem običaju gl. Kočevar, *Vojvodina Kranjska*, str. 290–302; Kočevar, Logarjev okrašen vol, str. 13.

⁸⁷ O Ludviku Ksaverju Dinzl pl. Angerburgu (1704–1772) gl. Preinfalk, Družina Dinzl, str. 264; Smole, *Graščine*, str. 68.

⁸⁸ Costa, *Kleine historische Notizen*, str. 4.

⁸⁹ Prosti prevod izvirnika: »... das lehenmäßige Opferthier wurde aber jederzeit festlich geschmückt und im feierlichen Zuge in die Küche des kaiserlichen Hoflagers zu Laibach abgeliefert ...« (Costa, *Kleine historische Notizen*, str. 4). Costov članek iz leta 1846 je trenutno edini znani »vir«, ki

»Lingovi uličici«⁹⁴ (*das sogenant-Lingische enge Gäßlein*, današnja Mačkova ulica) prišel na Špitalsko ulico (*Spittal-Gassen*, današnja Stritarjeva ulica) in nato na [Mestnem] trgu zavil levo proti stolnici.⁹⁵

V stolnici so cesarja pod baldahinom pospremili do prestola, ki ga je čakal na evangelijski strani glavnega oltarja. Potem ko je ljubljanski knezoškof ob spremljavi dvornih glasbenikov odpel slovesno sv. mašo v čast sv. Duhu, so se udeleženci poklonitve v enakem redu vrnili v škofijski dvorec. Nato je cesar v svoji »retiradi« (*Retirada*) sprejel v avdienco stanovske komisarije, ki so ga prosili, naj sprejme njihovo dedno poklonitev. V ta namen je cesar v spremstvu dvorjanov in nosilcev dednih deželnih služb prišel v viteško dvorano (*Ritter-Stuben*), kjer ga je čakal prestol.⁹⁶

Pravno dejanje dedne poklonitve je začel govor dvornega vicekanclerja grofa Seilerna, ki mu je s stanovske strani odgovoril nadomestni deželni maršal grof Auersperg, nakar je zbrane nagovoril tudi cesar. Sledila je prisega, katere besedilo je stanovom narekoval dvorni vicekancler. Potem je cesar stanove pripustil k rokoljubi (*Hand-Kuß*), kar je spremljalo zvonjenje zvonov vseh ljubljanskih cerkva, streli iz pušk in topovske salve. Nato so se zbrani iz viteške dvorane napotili nazaj v stolnico, kjer je potekala pobožnost in so intonirali *Te Deum laudamus*. Medtem je bila viteška dvorana pripravljena za cesarski banket, ki je sledil po vrnitvi iz cerkve.⁹⁷

Ko je cesarska kuhinja pripravila obed, je stanovska delegacija cesarja v sprevedu pospremila do dvorane. Pri jedi so Karlu VI. stregli nosilci dednih deželnih služb,⁹⁸ banket pa je spremljala glasba ce-

sarske kapele.⁹⁹ Ceremonialni protokol poroča, da je ob cesarjevem prvem požirku vina (*bey dem Ersten Trunk*) odjeknila še ena topovska salva.¹⁰⁰ Sledil je banket za stanove, ki je potekal tako, da je bila vsakemu od enajstih nosilcev dednih deželnih služb dodeljena miza, za katero je lahko povabil enajst drugih članov stanov. Poleg teh miz je bila še posebna dvanajsta ali »prosta« miza (*freyer Tafel*), za katero je sedelo štirideset deželanov ter odposlanci mest.¹⁰¹

Zaključek dedne poklonitve je pospremlilo ljudsko slavlje, zlasti na [Mestnem] trgu.¹⁰² Po zaključku obeh banketov je Karel VI. obdaroval nekatere nosilce dednih deželnih služb ter med cesarske tajne svetnike in komornike povzdignil več kranjskih plemičev.¹⁰³ V ponedeljek, 30. avgusta, je cesar po kosilu zapustil kranjsko prestolnico in odplul po dobrih 23 kilometrov¹⁰⁴ dolgi vodni poti proti Vrhniki, kočije cesarskega spremstva pa so bile na pot proti Goriški poslane že prej. V pristanišču »na Bregu« (*am Rain*, danes Breg) ga je pričakala nova osebna ladja (*Leib-Schiff*) z imenom *Carolus Borromaeus*, s kate-

brničar – Alojzij Herbard grof Kacijanar; dedna služba kuharskega mojstra je bila na Kranjskem tisti čas vakantna, zato je tudi ob dedni poklonitvi ni nihče opravljal (Perizhoffer, *Erb-Huldigungs Actus*, pag. 43–44; Ceremonialni protokol in Heintz navajata tudi insignije, ki so jih prejeli nosilci dednih deželnih služb, gl. AT ÖStA HHStA OMeA ZA-Prot. 14, fol. 195v–197r; (Heintz) AT ÖStA FHKA SUS HS 0101, fol. pag. 72v, 73v–75v).

⁹⁹ Perizhoffer, *Erb-Huldigungs Actus*, pag. 57–59.

¹⁰⁰ AT ÖStA HHStA OMeA ZA-Prot. 14, fol. 200r.

¹⁰¹ Prvih osem miz (dvornega mojstra, komornika, deželnega maršala, konjušnika, lovskega mojstra, palčarja, točaja in strežaja) je bilo postavljenih v tako imenovani »Bratovščinski dvorani« (*Bruderschaft-Saal*), tri mize (srebrničarjeva, narezovalčeva in sokolarjeva) so bile v semenišču (*Alumnat-Stüff*), »prosta miza« (*freyer Tafel*) pa je bila postavljena »v škofiji« (*in dem Bistum*) (Perizhoffer, *Erb-Huldigungs Actus*, pag. 60–61). Heintz omenja še mizo za župane: *nebst einer vor die suppani und einer frey tafl* (AT ÖStA FHKA SUS HS 0101, fol. 75v). Kot je bilo omenjeno že v op. 66 in 92, bi lahko ob predpostavki, da je »miza za župane«, ki jo omenja Heintz, identična s »prosto mizo«, sklepali, da se je dedne poklonitve udeležilo 172 članov kranjskih deželnih stanov.

¹⁰² AT ÖStA FHKA SUS HS 0101, fol. 75v–76r.

¹⁰³ Cesar je deželnemu glavarju Volfru Vajkardu grofu in gospodu Gallenbergu podaril svoj portret, okrašen z diamanti, hlevskemu mojstru Francu Bernardu grofu Lambergu je podaril svojega konja, na katerem je jezdil pri poklonitvenem sprevedu, točaju Janezu Gašperju grofu Cobenzlu pa posodo, s katere je jedel in pil pri banketu. Sajfrid Bonaventura Werthenthall (*Ordinierung-Commissarius*) je prejel cesarsko medaljo, okrašeno z diamanti, zlate medalje pa je cesar poklonil cesarskemu upravitelju v Idriji Francu Antonu Stembergu in Janezu pl. Schluderbachu. V cesarske tajne svetnike so bili promovirani: Franc Sajfrid grof Thurn-Valsassina, Orfej grof Strassoldo in Adam Sajfrid grof Auersperg. Med cesarske komornike pa so bili sprejeti: Sigmund Anton Ursini grof Blagaj, Ferdinand Ernst grof Saurau, Jožef Anton grof Auersperg, Volf Sigmund grof in gospod Gallenberg, Franc Bernard grof Lamberg, Leopold grof Sauer ter Alojz Herbard grof Kacijanar (Perizhoffer, *Erb-Huldigungs Actus*, pag. 62–63).

¹⁰⁴ Simon Rutar je leta 1892 navedel, da je Ljubljana med Verdrom in odcepom Gruberjevega kanala dolga 23,1 kilometra (Rutar, *Zur Schiffahrt*, str. 66).

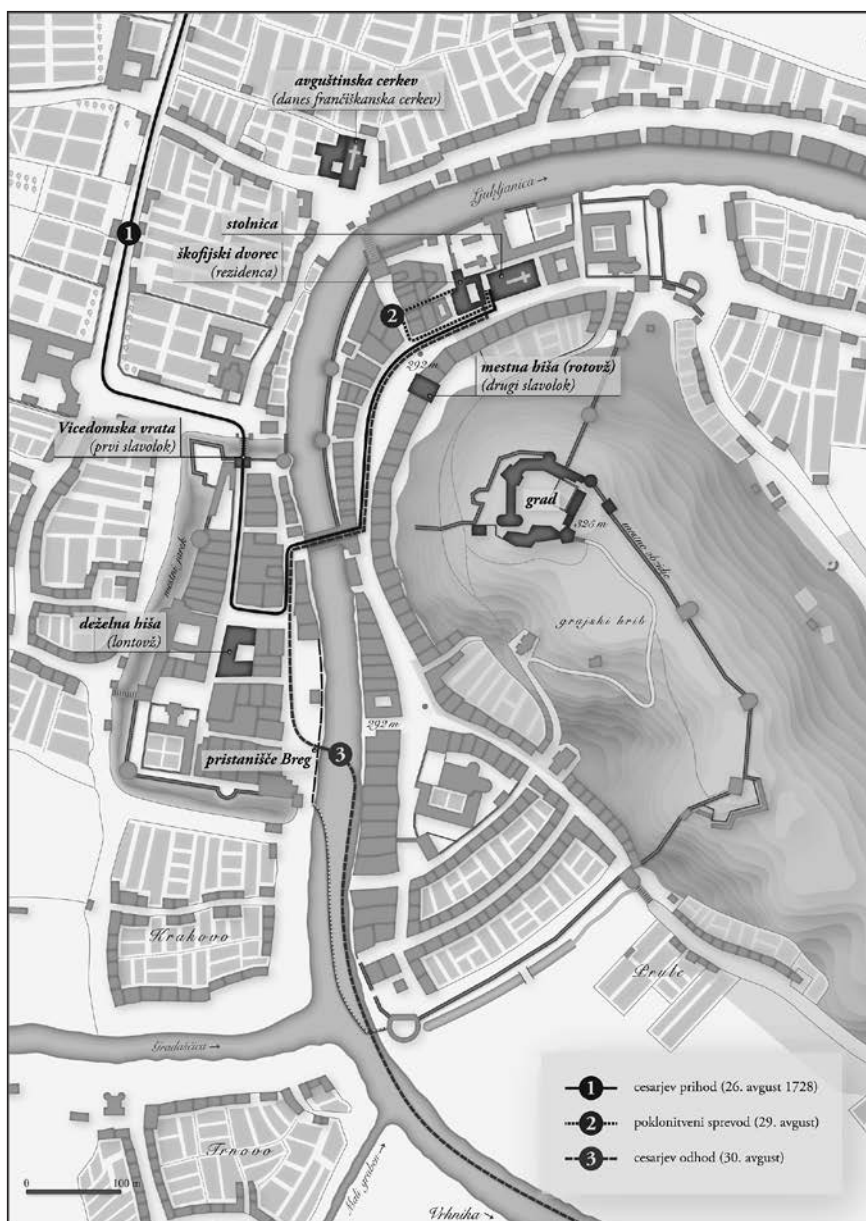
⁹⁴ Prim. Vlado Valenčič navaja ime »Lingarjeva ulica« (Valenčič, *Zgodovina ljubljanskih uličnih imen*, str. 226). Zahvalo za opozorilo na ta podatek dolgujem Borisu Golcu. Gl. tudi Golec, Slovenska toponimika Ljubljane, str. 322–324.

⁹⁵ Opis vrstnega reda poklonitvenega spreveda (*Huldigungszug*) gl. v Perizhoffer, *Erb-Huldigungs Actus*, pag. 44–47; (Heintz) AT ÖStA FHKA SUS HS 0101, fol. pag. 72v–73v.

⁹⁶ AT ÖStA HHStA OMeA ZA-Prot. 14, fol. 195r–197v; Perizhoffer, *Erb-Huldigungs Actus*, pag. 51–52.

⁹⁷ Perizhoffer, *Erb-Huldigungs Actus*, pag. 53–56; AT ÖStA HHStA OMeA ZA-Prot. 14, fol. 199r. Opis se nekoliko razlikujeta, Perizhoffer namreč navaja, da so salve iz topov in pušk trajale neprekinjeno od rokoljuba do pobožnosti v stolnici, Ceremonialni protokol pa navaja dve ločeni salvi.

⁹⁸ Kranjske dedne deželne službe (*Erbämter*) so ob dedni poklonitvi leta 1728 opredelili: 1) dvorni mojster – Franc Sajfrid grof Thurn-Valsassina (tudi kranjski deželni vicedom), 2) komornik – Adam Sajfrid grof Auersperg je kot najstarejši iz družine nadomeščal svojega očeta, nosilca dveh dednih časti Franca Antona grofa Auersperga, ki je bil nepokreten zaradi putike, 3) deželni maršal – isti, 4) konjušnik – Franc Bernard grof Lamberg je nadomeščal Franca Antona kneza Lamberga, 5) lovski mojster – Sajfrid Baltazar grof in gospod Gallenberg, ki je nadomeščal svojega brata Volfa Vajkarda grofa in gospoda Gallenberga, 6) palčar – Jožef Ferdinand baron Egkh, ki je nadomeščal svojega bratranca Jurija Sigmunda barona Egkh-Hungerspacha, 7) točaj – Janez Gašper grof Cobenzl, 8) strežaj – Franc Karel pl. Hohenwart, 9) sokolar – Janez grof Lanthieri, ki je nadomeščal svojega bratranca Franca Antona grofa Lanthierija, 10) narezovalec – Leopold grof Sauer, ki je nadomeščal Ignacija grofa Sauerja, 11) sre-

Raba javnih prostorov Ljubljane ob dedni poklonitvi vojvodine Kranjske cesarju Karlu VI., 26.–30. avgust 1728 (kartografinja: Mateja Rihtaršič).¹⁰⁶

ro je zvečer prispel na Vrhniko. Poleg tega je bilo v pristanišču za ostale dvorjane in deželne poverjenike pripravljenih še dvanajst manjših stanovskih ladij (*Landchaftliche Storien*).¹⁰⁵

¹⁰⁵ Omenjeni tip ladje (*Storien*) še ni identificiran. Poleg njih je bila v pristanišču pripravljena tudi ladja neidentificiranega tipa *Chaichio*, in sicer za princa Franca Štefana Lotarinškega. Princ je namreč v Ljubljano prispel naknadno in nato odplul proti Vrhniki (Perizhoffer, *Erb-Huldigungs Actus*, pag. 64). Gl. tudi: AT ÖStA HHStA OMeA ZA-Prot. 14, fol. 200r; AT ÖStA FHKA SUS HS 0101, fol. 76v–77r. Cesar je iz Ljubljane odpotoval proti zahodu in se po prejetih dednih poklonitvah Goriške, Gradiške, Trsta ter Reke v Ljubljano vrnil v ponedeljek, 20. septembra, ter v sredo, 22. septembra 1728, nadaljeval pot nazaj proti Gradcu (Perizhoffer, *Erb-Huldi-*

Rečnega ladjevja so se visoki gostje ponovno poslužili tri tedne pozneje, ko se je cesar po obisku Gorice, Trsta in Reke skupaj s princem Francem Štefanom Lotarinškim vračal proti Gradcu. Karel VI. je v ponedeljek, 20. septembra, dopoldne krenil iz Postojne ter po kosilu v Logatcu pot nadaljeval na Vrhniko, kjer se je vkrcal na svojo osebno ladjo *Karel Boromejski* ter na čelu flotilje dvanajstih ladij odplul proti Ljubljani. Salve težkih topov z Ljubljanskega

gungs Actus, pag. 64–70; AT ÖStA HHStA OMeA ZA-Prot. 14, fol. 221v). O tem gl. Rutar, *Zur Schiffahrt*, str. 70–71.

¹⁰⁶ Karta je narejena na osnovi tlorisa Ljubljane Ivana Dizme Florjančiča pl. Grienfelda iz leta 1744 (Florjančič, *Deželopi-sna karta vojvodine Kranjske*).

gradu so trajale od trenutka, ko je posadka uzrla jadro in zastave cesarske ladje, vse dokler se ni visoki gost nastanil v svoji rezidenci v škofijskem dvorcu.¹⁰⁷

Naslednji dan, v torek, 21. septembra, je bil praznik sv. Mateja, apostola in evangelista, zaradi česar je cesar potovanje za en dan prekinil in v Ljubljani opravil slovesnost viteškega reda Zlatega runa (*Toifon-Fest*), člane ljubljanske *Academiae philharmonorum* pa je doletela čast, da so v rezidenci igrali med cesarjevo večerjo. V sredo, 22. septembra, je Karel VI. po kosilu naposled zapustil kranjsko prestolnico in se napotil proti *Schermpüchlu*,¹⁰⁸ s čimer se v virih verjetno označuje дворец Češenik pri Domžalah,¹⁰⁹ kjer je prenočil. Naslednji dan, 23. septembra, se je cesar prek Trojan, kjer ga je pred kranjsko-štajersko deželno mejo pričakal s cesarskimi insignijami okrašen obelisk,¹¹⁰ napotil na Štajersko.¹¹¹

Ljubljana v očeh dvora

Ljubljana, ki je svojo zadnjo dedno poklonitev¹¹²

dočakala v novi baročni preobleki,¹¹³ je pri cesarju vzbudila mešane občutke. Stefan Seitschek navaja, da si je Karel VI. že na dan slovesnega vhoda v mesto, 26. avgusta 1728, v svoj dnevnik med drugim zabeležil: »... , statt schlecht, kirchen hibsich haus, so(nst) schlos auf ein berg mit wald umbgeben ...«¹¹⁴ (prosti prevod: »mesto slabo, cerkve lepe, hiše, sicer na hribu grad obdan z gozdom«). Poleg tega si je deželni knez tri dni pozneje, 29. avgusta, v zvezi z dedno poklonitvijo zabeležil, da jo je spremljal dober govor (»r[e]dt gut«), kar po Seitschekovem mnenju pomeni, da je cesar protokol dedne poklonitve jemal popolnoma resno.¹¹⁵

Boljši vtis kot na cesarja je kranjski »novi Rim«¹¹⁶ naredil na avtorja potopisa dednopoklonitvenega potovanja Johanna Adama von Heintza. Dvorni računovodja je namreč Ljubljani namenil več komplimentov, ko je občudoval njene sakralne objekte rekoč: »Pri cerkvah je premagala Gradec in Celovec, predvsem stolnica, ki je zaradi svoje nove gradnje in čudovitih slik (večinoma jih je napravil slavni slikar Quaglio)¹¹⁷ vredna ogleda.«¹¹⁸ Pohvalil je tudi zu-

¹⁰⁷ Perizhoffer, *Erb-Huldigungs Actus*, pag. 66; AT ÖStA HH-StA OMeA ZA-Prot. 14, fol. 221v; AT ÖStA FHKA SUS HS 0101, fol. 101v.

¹⁰⁸ Perizhoffer, *Erb-Huldigungs Actus*, pag. 66–67. Ceremonialni protokol 14. o cesarjevem drugem obisku v Ljubljani poroča: »Luna 20.ma Sept[embris]: Setzen Ihro May: Von Adelsberg biß Loitsch, speiseten daselbst zu Mittag, und geruheten zu Laibach zu übernachten, Woselbst Sie auch Martis 21.ma Sept[embris]: als am fest S[anc]ti Mathaei Stille gelegen. Mercurii 22.da Sept[embris]: Setzen Ihro May: nach eingenommenen Mittag Mahl dero Reyse weiters biß Schörnbüchel fort, alwo Sie Nachtlager hielten« (AT ÖStA HHStA OMeA ZA-Prot. 14, fol. 221v). Heintz navaja, da je princ Franc Štefan Lotariški Ljubljano »s pošto« zapustil že dan prej (AT ÖStA FHKA SUS HS 0101, fol. 103r).

¹⁰⁹ Smole, *Graščine*, str. 114–116. Eva Holz navaja Čemšenik (Holz, *Die Habsburger in Krain*, str. 37). Dilema o tem, kateri kraj oziroma grad je dejansko mišljen, nazorno predstavi Visočnik, »Piramida« na Zgornjem Motniku, str. 374, 378 (op. 26).

¹¹⁰ Marmornati obelisk (*Rubm=Saule*) so postavili kranjski deželni stanovi, krasili so ga latinski napis v cesarjevo čast, na vrhu pa je bil proti Kranjski obrnjen cesarski orel z insignijami (Perizhoffer, *Erb-Huldigungs Actus*, pag. 68; Visočnik, »Piramida« na Zgornjem Motniku, str. 376–379, 380–386). Objava latinskih napisov z obeliska gl. v Mayr (AT ÖStA HHStA OMeA ÄZA 34-13, fol. 5r–8v); Perizhoffer, *Erb-Huldigungs Actus*, pag. 68–70; transkripcija s prevodom v slovenščino Visočnik, »Piramida« na Zgornjem Motniku, str. 380–383, (komentar) 384–386. Ob obelisku se je v imenu kranjskih stanov od Karla VI. poslovil deželni glavar Volf Vajkard grof in gospod Gallenberg ter se nato vrnil v Ljubljano, cesar pa je pot nadaljeval proti Vranskemu in Celju.

¹¹¹ Perizhoffer, *Erb-Huldigungs Actus*, pag. 67; AT ÖStA HH-StA OMeA ZA-Prot. 14, fol. 221v; AT ÖStA FHKA SUS HS 0101, fol. 103v–104r.

¹¹² Dedna poklonitev Karlu VI. leta 1728 je bila zadnja kranjska poklonitev, ki je potekala po ustaljenem protokolu v Ljubljani. Ker Karlova hči in naslednica Marija Terezija z izjemo Avstrije pod (22. november 1740) in nad Anizo (25. junij 1743) ni sprejela dednih poklonitev drugih dednih dežel, so v Ljubljani 13. maja 1743 kot nadomestek pripravili slavlje (*Lob- und Dank-Fest*) v počastitev vladaricega 26. rojstnega dne in češkega kronanja, ki je potekalo dan pred tem. Od takrat dalje so stanovi ob menjavah na prestolu prešli le še

okrožnico, naj ta dogodek obeležijo s slovesno sv. mašo. V 19. stoletju so se dedne poklonitve ponovno pojavile, vendar so tedaj potekale po odposlanih na Dunaju (Mal, Poklonitev cesarju Karlu VI., str. 1; Kočevar, Dedna poklonitev Avstrije nad Anizo, str. 155–159).

¹¹³ Gl. Klemenčič, Podoba baročne Ljubljane.

¹¹⁴ Celoten sestavek o Ljubljani se glasi (transkripcija Stefan Seitschek): »10 ½ zu Labach, schon wetter, aber war mer schr** einsahken, flah, ander bergig, wohl ankommen, logir in bischofhof an der kirchen, statt schlecht, kirchen hibsich haus, so(nst) schlos auf ein berg mit wald umbgeben, hie einfahren wie Car(n)ten, te Deum; nachereinrichten, St. Julian auf Graz abfehrtigt, schreiben« (Seitschek, Die Erbhuldigungsreise 1728, str. 70).

¹¹⁵ Seitschek, Die Erbhuldigungsreise 1728, str. 70.

¹¹⁶ Vidmar, *Ljubljana kot novi Rim*.

¹¹⁷ Giulio Quaglio (1668–1751).

¹¹⁸ Prosti prevod izvirnika: »In denen kkirchen praevalirte sie Grätz und Clagenfurth, vornehmlich die dom-kirchen, welche wegen ihres neuen gebäues, und herlichen mahlereyen (mehrstentheils von dem berühmten mahler Quaja verfertigt worden) würdig zusehen ist.« Celoten Heintzev opis Ljubljane pa se glasi: »Beschreibung der stadt Labach. Die stadt Labach belangend: ist diese eine mittelmässige stadt mehresten theils engen gassen, wirdt durch den fluß Labach in der mitten getheilet, worvon der hinter theil mit einem schloßwerckh versehen ist, die stadt hat 4. thöre, nemlich: das Franciscaner, Spitthall, Teutsche und Wasser-thor. In denen kkirchen praevalirte sie Grätz und Clagenfurth, vornehmlich die dom-kirchen, welche wegen ihres neuen gebäues, und herlichen mahlereyen (mehrstentheils von dem berühmten mahler Quaja verfertigt worden) würdig zusehen ist. Es befündet sich darbey ein canonicat, dessen vorsther und bischof dermahlig h[err] graf v[on] Schrottenbach ist, nach diser folget an schönheit die nächste kkirchen deren closter frauen bey st: Ursula, so über dem wasser lieget, und obwohlen dermahlen auser denen alter-blättern vorsther von mahlereyen zu sehen, auch die altär selbst noch nicht verfertigt seyndt, so ist sie doch billich weegen ihren wohl ordinirten gewölbern, und kuppeln, auch der äuserlichen alla Romana, und in forma eines amphitheatri mit quatraten und grossen saulen, in die rundung gezogenen facciada sehr lobens würdig. 3ten die kkirchen des collegii deren P: P: Soc: Jesu, welche weegen ihren vielfältig- und grossen durchauß

nanjo okrasitev mesta, ki je pomembno prispevala k primerni počastitvi visokega gosta: »Pri tem gre pripomniti, da so bila pri poklonitvenem sprevedu okna in galerije v tistih ulicah, po katerih je šel spreved, okrašena z lepimi tapetami in slikami, kar se ni zgodilo niti v Gradcu niti v Celovcu ...«. ¹¹⁹

Scenografija dedne poklonitve na prostem

Medtem ko sta za pripravo interierjev zgradb po deželi, v katerih se je med svojim potovanjem zadrževal cesar, poskrbela dvorna furirja, ki sta na Kranjsko prispela že marca, ¹²⁰ ter je bila v ljubljanskem škofijem dvorcu, stolnici in deželni hiši postavljena »scenografija« dedne poklonitve (dva prestola in oder), je kranjska prestolnica v počastitev visokega gosta na prominentnih javnih prostorih v mestu postavila več arhitekturnih stvaritev. V tem kontekstu kaže omeniti zlasti dva slavoloka, ¹²¹ ki ju je ljubljanski magistrat postavil pred Vicedomskimi vrati in pred samim splotjem mestne hiše na Mestnem trgu.

Ker se je z ugotavljanjem umetniške kvalitete in opisovanjem posameznih arhitekturnih elementov obeh slavolokov obširno ukvarjal Matej Klemenčič, ¹²² se ta razprava omejuje na predstavitev opisov obravnavanih arhitekturnih stvaritev, ki jih stroka do zdaj še ni uporabila, in na presojo njihovega pomena za reprezentanco Karla VI. kot deželnega kneza vojvodine Kranjske. Ključna razlika med slavolokoma je njun »rok trajanja«. Medtem ko je bil prvi slavolok pred Vicedomskimi vrati postavljen kot trajni spomenik cesarjevemu obisku in je mesto krasil vse do leta 1791, ko so bila mestna vrata porušena, ¹²³ sodi drugi pred rotovžem na področje t. i. efemerne arhitekture, ki je bila po tedanji Evropi običajna spremeljevalka podobnih slovesnosti. ¹²⁴

von schönsten marmor gemachten altären, eine deren schönsten kirchen kann gennent werden« (AT ÖStA FHKA SUS HS 0101, fol. 71v–72v).

¹¹⁹ Prosti prevod izvirnika: »Worbey noch zu bemercken ist, daß bey dem huldigungszug die fenster und gallerien in denen jetzigen gassen, alwo der zug durch ginge, mit schönen tappeten und mahlereyen geziert waren, welches weeder in Grätz, noch in Clagenfurth geschehen ist ...« (AT ÖStA FHKA SUS HS 0101, fol. 76r–76v).

¹²⁰ Holz, Die Habsburger in Krain, str. 32; Perizhoffer, *Erb-Huldigungs Actus*, pag. 2.

¹²¹ Postavitev slavolokov ob dednih poklonitvah v Ljubljani lahko neizpodbitno dokažemo le za leto 1728, ki se mu posveča ta razprava. Kljub pretežni odsotnosti slavolokov s scenografij dednih poklonitev pa je v kranjski prestolnici vendarle obstajala določena tradicija postavljanja slavolokov v čast slovesnih dogodkov. *Letopis Ljubljanskega kolegija Družbe Jezusove* namreč poroča, da je bilo v Ljubljani ob slovesnosti kanonizacije svetih Ignacija Lojolskega in Frančiška Ksaverija, 5. junija 1622, postavljenih pet slavolokov (*Letopis*, str. 93 [103]).

¹²² Gl. Klemenčič, *Francesco Robba*, str. 15, 69–74, 269 (z navedbo vse ključne znanstvene literature).

¹²³ Klemenčič, *Francesco Robba*, str. 69–74, 269.

¹²⁴ Gl. Rohr, *Einleitung zur Ceremoniel-Wissenschaft*, III. Theil, VII. Capitul, § 1, pag. 661.

Ker je bil Perizhofferjev opis prvega slavoloka ¹²⁵ že večkrat predmet obravnave (umetnostno)zgodovinske stroke, se razprava posveča opisu, ki ga je 15. septembra 1728, devetnajst dni po cesarjevem prihodu v kranjsko prestolnico, objavil *Wienerisches Diarium*, in sicer so lahko Dunajčani o slavoloku prebrali naslednje:

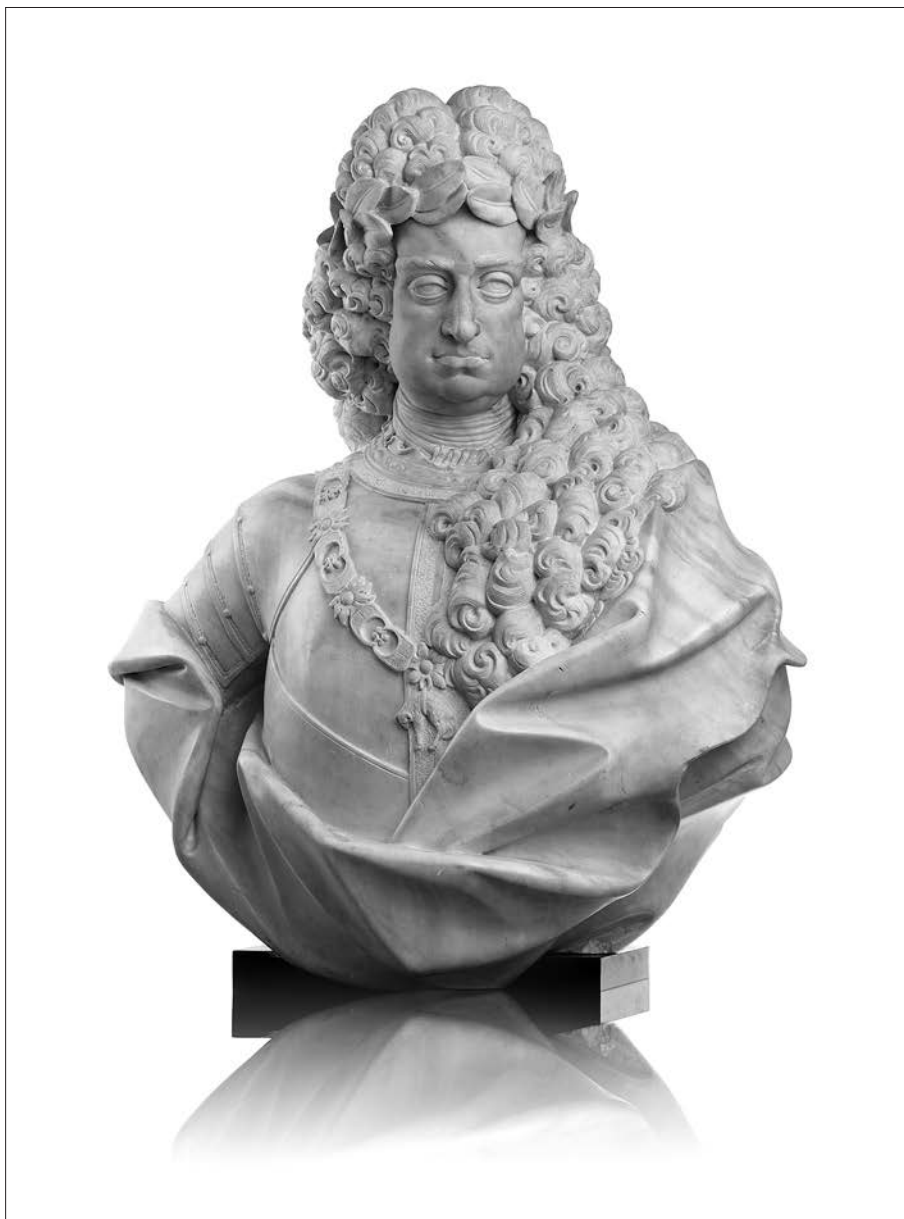
Poleg tega je omenjeni mestni magistrat, da bi tudi zanamcem zapustil znamenje svoje najpodložnejše privrženosti, ki jo goji do njegovega najvišje imenovanega cesarskega veličanstva itd., pri tako imenovanih Deželno-vicedomskih vratih, skozi katera je njegovo cesarsko veličanstvo itd. opravilo vstop [v mesto], v skladu z današnjimi pravili gradnje dal zgraditi veličasten kamniti slavolok, visok 22 čevljev, ¹²⁶ [okrašen s] stebri, piramidami in trofejami, [ki ga je po naročilu magistrata postavil] slavní umetnik Francesco Robba, po rodu iz Benetk, ki je zdaj meščan in kipar v Ljubljani. In ta [slavolok] je [magistrat] z največjo podložnostjo s pomočjo sledečega napisal posvetil njegovemu najvišjemu cesarskemu veličanstvu, čigar podoba iz najizvrstnejšega belega genoveškega marmorja lahko občudujemo skupaj s Famo, ki stoji nad njim [na vrhu slavoloka]. [Napis] je naslednje vsebine: »Carlo VI. Romanorum Monarchae, germaniae, Hispaniae, Hungariae, Bohemiae Regi, Archi-Duci Austriae, &c. &c. Hanc Urbem ad accipiendum à Ducatu Carnioliae homagium ingredienti S. P. Q. Labacensis, Anno 1728.« Pri Fami pa beremo naslednje besede: »Gloria Martis. Claud.« S tem so bila Deželno-vicedomska vrata spremenjena v spomenik in slavolok. ¹²⁷

Prosti prevod latinskega posvetila cesarju se glasi: »Karlu VI. rimskemu vladarju; kralju Germanije, Španije, Ogrske [in] Češke; nadvojvodi Avstrije itd.

¹²⁵ Perizhoffer, *Erb-Huldigungs Actus*, pag. 31–32.

¹²⁶ Čevlj (der Schub ali der Fuß) je meril približno 31,6 cm, kar bi pomenilo, da je bil slavolok visok slabih 7 metrov (6,952 m) (Hudelja, *Nemško-slovenski zgodovinski slovar*, str. 342, 803).

¹²⁷ Prosti prevod izvirnika: »Andertens hatte erlagter Stadt=Magistrat um auch der Nach=Welt ein Zeichen seiner allerunterthänigst gegen allerhöchft = ernannt Seiner Kaiferl. Majestät etc. tragenden Devotion zu hinterlassen / an dem fogenannten Landes=Vice=Domb=Thor / durch welches Seine Kaiferl. Majestät / etc. den Einzug gehalten / eine prächtige Triumph=Porten von Stein 22 Schuhe hoch durch den berühmten Künftler Francesco Roba von Venedig gebürtig / der Zeit Burger / und Stein=Bild=Hauer zu Laybach / mit Säulen / Piramiden / und Trophaeis nach der jetzigen Bau=Regel verfertigt / und folche mittels der bald nach folgenden Überschrift allerhöchft feiner Kaiferl. Majestät / deffen Bildnuß von dem feinsten weißen Genueser=Marmor / samt der ober derfelben stehenden Fama nicht wenig zu bewunderen / in Allerunterthänigkeit dediciret mit nachfolgender Schrift. Carlo VI. Romanorum Monarchae, germaniae, Hispaniae, Hungariae, Bohemiae Regi, Archi-Duci Austriae, &c. &c. Hanc Urbem ad accipiendum à Ducatu Carnioliae homagium ingredienti S. P. Q. Labacensis, Anno 1728. Bey der aber feynd folgende Worte zu lesen: Gloria Martis. Claud. Wordurch dieses Landes=Vice=Dombische Thor in ein Monumentum, und Ehren=Pforten verwandelt worden« (*Wienerisches Diarium*, 15. 9. 1728, Num. 74, Anhang zu Num. 74, [str. 9]).

Francesco Robba: Karel VI., marmor (Mestni muzej Ljubljana, 510:LJU;0018710, foto: M. Paternoster).

itd., vstopajočemu v to mesto k poklonitvi vojvodine Kranjske. Magistrat in ljubljansko ljudstvo, leta 1728.« Ž napisom poleg Fame, ki bi se v prostem prevodu glasil: »Slava Marsu. Claud[ianus]«, pa se je ljubljanski magistrat po vsej verjetnosti skliceval na delo *De Consulatu Stilichonis* poznoantičnega latinskega pesnika Klavdijana (*Claudius Claudianus*), ki je živel v poznem 4. in zgodnjem 5. stoletju.¹²⁸

Matej Klemenčič ugotavlja, da je magistrat kiparju Francescu Robbi za izdelavo slavloloka skupno odštél 440 goldinarjev 29 krajcarjev. Od slavloloka se je ohranilo marmorno poprsje Karla VI., ki je po

Klemenčičevi oceni kiparjevo lastnoročno delo. Kipar je cesarja upodobil v oklepu, z verigo viteškega reda Zlatega runa, ki jo je slikar Johann Michael Rainwaldt pozlatal, z bogato skodrano lasuljo ter z lovorjevim vencem rimskega triumfatorja okrog glave. Klemenčič nadaljuje, da je Robba gibanje zaključil z lahnim nagibom glave, kot bi Karel VI. pogled s slavloloka obračal proti opazovalcu, ki se po Kapucinskem (danes Kongresnem) trgu približuje Vicedomskim vratom. Cesarjeva busta je po letu 1791 krasila mestno hišo, danes pa jo hrani Mestni muzej Ljubljana.¹²⁹

¹²⁸ Prim. Claudianus, *De Consulatu Stilichonis* (1,16). O Klavdijanu gl. *Antika: leksikon*, str. 277–278.

¹²⁹ Klemenčič, *Francesco Robba*, str. 69–74, 269.

O drugem, »efemernem« slavoloku, ki je stal pred poslopjem rotovža,¹³⁰ *Wienerisches Diarium* poroča:

Na enem vogalu mestne hiše je bila najprej postavljena boginja miru, nad njo pa podoba Karla Velikega z napisom »Pace Magnus«, na drugem vogalu pa bog vojne Mars in nad njim podoba Karla V. z napisom »Bello Magnus«. Na sredini slavloloka je stalo nadvse sijajno izdelano poprsje njegovega sedaj vladajočega cesarskega veličanstva itd. itd. Karla VI., nad njim pa se je naprej nagibala Fama, ki je z obeh smeri kazala na njegovo najvišje cesarsko veličanstvo z napisom »Hic utroque«. Vrh slavloloka je krasil dvoglavi orel s cesarskimi insignijami. Na sredini loka je moel naprej zelo umetelno kiparsko izdelan lintvern, ki predstavlja mestni grb, 29. avgusta tega leta, na dan poklonitve, pa je ljudem delil rdeče in belo vino.¹³¹

Opis drugega slavloloka, ki je imel »fontano z vinom«,¹³² najdemo tudi pri Heintzu:

Magistrat pa je kot izraz veselja poleg tridnevne razsvetljave mestne hiše na dan dedne poklonitve dal teči tri sode¹³³ vina, pri čemer so delili tudi kruh. V ta

namen je mesto na mestno hišo dalo postaviti neke vrste slavlolok, na sredini katerega je stal po rimsko (alla Romana) izdelan sod, ta sod in slavlolok, postavljen čez altano mestne hiše, je nosil letečega zmaja, iz katerega žrela je teklo rdeče in belo vino. Nekoliko višje od omenjenega soda sta bila na obeh straneh pritrjena metalizirana štita, desni [je nosil] mir z napisom »pace magnus«, levi pa vojno z besedami »bello magnus«. Pred ščitoma je bila postavljena fama s svojim običajnim rogom, izpuščajočim besede »hic utraque«.¹³⁴

Klemenčič ugotavlja, da je magistrat dekoracijo druge »častne konstrukcije« (*Ehren-Gerüßtes*) zaupal zlasti slikarju Johannu Michaelu Rainwaldtu in kiparju Heinrichu Michaelu Löhru. Od zgoraj naštetega okrasja pročelja mestne hiše se je ohranilo več plastik. Možno je, da sta skulpturi Karla Velikega in Karla V., ki sta krasili stranici efemernega slavloloka, identični s slabo ohranjenima kipoma, ki danes stojita v nišah fasade cerkve sv. Florijana na današnjem Gornjem trgu.¹³⁵ Leta 2010 je bilo v Narodni galeriji odkrito tudi slabo ohranjeno poprsje Karla VI.¹³⁶ iz nežgane gline (*terracruda*). Klemenčič meni, da bi to plastiko lahko izdelal sam Roba kot repliko marmorne buste z Vicedomskih vrat v cenejšem materialu, kot sta štuk in glina.¹³⁷

Od »drugega« slavloloka se je po vsej verjetnosti ohranil tudi dvoglavi orel s cesarskimi insignijami, ki je leta 1728 krasil vrh konstrukcije pred rotovžem. Mestni muzej Ljubljana namreč hrani eksponat dvo-glavega orla, ki je bil nekdanj na pročelju mestne hiše.

¹³⁰ Opis gl. v Perizhoffer, *Erb-Huldigungs Actus*, pag. 32–33. Anonimni pisec Ceremonialnega protokola št. 14 si je o drugem slavloloku zabeležil le, da je ljubljanski magistrat pred mestno hišo napravil vodnjak za vino (*Wein=Rühren*) na tam postavljenem slavloloku (AT ÖStA HHStA OMeA ZA-Prot. 14, fol. 200r). Matej Klemenčič navaja, da je opis obeh slavlolokov prispeval tudi anonimni avtor biografije princa Evgena Savojskega iz leta 1739 z naslovom *Des großen Feldherrn Eugenii, Herzogs von Savoyen, Heldentaten* (pag. 426) (Klemenčič, *Francesco Robba*, str. 74, 188, 269).

¹³¹ Prosti prevod izvirnika: »Erstlichen wurde auf einem Ecke des Raht=Haußes die Göttin des Friedens / oberhalb aber die Bildnuß Caroli Magni mit der Überschrift Pace Magnus, auf dem anderen Ecke aber der Kriegs=Gott Mars, und oberhalb die Bildnuß CAROLI V. mit der Überschrift Bello Magnus vorgestellt. In der Mitte des Ehren Gerüßtes aber stunde ein überaus köstlich verfertigtes Brust-Stuk Seiner anjetzo Regierenden Kaiferl. Majestät etc. etc. CAROLI VI., oberhalb stellet sich hervor die Fama zu beeden Seiten auf allerhöchste Seine Kaiferl. Majestät deutend / mit der Überschrift: Hic utroque. Und den Gipfel des Ehren=Gerüßtes zierete ein zwey=köpfiger Adler mit denen Kaiferl. Insignien. In der Mitte der Schwib=bögen aber / blickete hervor ein sehr künstlich von Bild=Hauer=Arbeit verfertigter Lind=Wurm / welcher die Stadt=Wappen praesentirt / und an dem 29. Auguſti dieses Jahres / als an dem Tage der Huldigung dem Volk rot= und weissen Wein auspenden würdet« (*Wienerisches Diarium*, 15. 9. 1728, Num. 74, Anhang zu Num. 74, [str. 9]).

¹³² Besedna zveza je povzeta po Juliusu Bernhardu von Rohru, ki navaja, da so bile podobne »fontane z vinom« pogoste spremljevalke dednopoklonitvenih slavij: »... fo läßt man ihnen auch wohl einen oder ein paar Tage Fontainen mit Wein springen, ...« (Rohr, *Einleitung zur Ceremoniel=Wissenschaft*, III. Theil, VII. Capitul, § 41, pag. 677).

¹³³ Beseda »sod« (*das Faß*) tu verjetno nastopa kot votla mera za vino. V strokovni literaturi glede njegove prostornine naletimo na različne podatke, čemur verjetno botruje dejstvo, da so votle mere za vino precej variirale med različnimi mesti in deželami ter se s časom spreminjale (Vilfan, *Prispevki k zgodovini mer*, str. 72). Vilfan navaja podatke iz leta 1526, po katerih naj bi sod na Štajerskem in Kranjskem tedaj meril 40 veder po 26,25 litra, kar pomeni 1.049,6 litra (Vilfan, *Prispevki k zgodovini mer*, str. 72). Potemtakem je ljubljanski magistrat za ljudsko slavo ob dedni poklonitvi leta 1728

pripravil 3139,8 litra vina. Po drugi strani v *Nemško-slovenskem zgodovinskem slovarju* Nika Hudelje zasledimo, da je sod znašal 10 dunajskih veder po 56 litrov, torej 560 litrov (Hudelja, *Nemško-slovenski zgodovinski slovar*, str. 242, 304). V slednjem primeru je Ljubljana dedno poklonitev Karlu VI. počastila s 1680 litri vina. K zgornjima izračunoma, ki dajeta precej različna rezultata, je vendarle treba dodati, da je bil avtor vira – Johann Adam von Heintz – Dunajčan, na Dunaju pa so uporabljali nekoliko drugačne votle mere za vino – kranjske so bile z njimi poenotene šele sredi 18. stoletja (Vilfan, *Prispevki k zgodovini mer*, str. 55).

¹³⁴ Prosti prevod izvirnika: »Der magistrat aber hat zur freyden bezeugung nebst einer 3. täg[igen] illumina[tion] ihres rathhauses an den huldigungstag 3 vaß wein rennen lassen, worbey auch brodt aufgeworffen worden. Zu welchen ende besagte stadt an dero rathhauß ein arth von einer triumph=porten aufrichten liese, auff dessen mittel ein alla Romana gemachtes vase stunde, solches vas, und den über die althande des rathhauß gemachter triumphbogen truge ein fliegender trach, auß dessen rachen, roth und weiser wein flosse, etwas höher aber besagte vase war[en] zu beeden seithen metallisirt schildt angeheft [?] vor von der zur rechten den frieden mit der überschrift pace magnus, der zur linken aber den krieg mit den worthen bello magnus. Vorstellet aber diesen beeden schildern folge die fama mit ihren gewöhnlichen horn, die worth außstossend: hic utraque« (AT ÖStA FHKA SUS HS 0101, fol. 75v–76r).

¹³⁵ Klemenčič, *Francesco Robba*, str. 71–72, 269. Viktor Steska navaja, da naj bi ena od soh na pročelju cerkve sv. Florijana predstavljala Karla Boromejskega in ne Karla V. (Steska, O nekaterih ljubljanskih spomenikih, str. 54–55).

¹³⁶ Narodna galerija, kat. št. A14. Gl. Klemenčič, *Francesco Robba*, str. 71 (sl. 84, 85), 269.

¹³⁷ Klemenčič, *Francesco Robba*, str. 71–72, 269.

Dvoglavi orel (Mestni muzej Ljubljana, 510:LJU;0031100, foto: M. Paternoster).

V strokovni literaturi se je uveljavilo mnenje, da je lesena skulptura nastala ob dedni poklonitvi Karlu VI. leta 1728,¹³⁸ čemur v prid govori cesarjev monogram »C:VI:« (*Carolus VI.*), ki ga orel nosi na prsih.¹³⁹ Vendar je treba ob tem opozoriti, da krona nad orlovima glavama bolj kot na cesarsko krono Svetega rimskega cesarstva¹⁴⁰ (*Reichskrone*),¹⁴¹ spominja na osebno krono cesarja Rudolfa II. (*Krone Kaiser Rudolfs II.*), ki je

uradna Krona Avstrijskega cesarstva (*Krone des Kaisertums Österreich*) postala šele leta 1804.¹⁴² Ob tem se odpirajo tri vprašanja, in sicer ali je krona nad orlovima glavama pristna ali je bila zamenjana v začetku 19. stoletja in ali je lesena skulptura kljub monogramu Karla VI. res nastala v zgodnjem 18. stoletju.

Kot pomemben del zunanje reprezentance Karla VI. kot deželnega kneza lahko štejemo tudi njegovo osebno ladjo (*Leib-Schiff*). Nosila je ime enega glavnih dejavnikov katoliške prenovi 16. stoletja in cesarjevega imenskega patrona sv. Karla Boromejskega,¹⁴³ ki je v času vladavine Karla VI. tudi na Kranjskem postal priljubljen svetnik.¹⁴⁴ Ladjo

¹³⁸ Prav tam, str. 71, 269.

¹³⁹ Tudi v Konjicah (danes Slovenske Konjice) je Karla VI., ki se je vračal v Gradec, 23. septembra 1728 pričakal portal z dvoglavim orlom, ki je na prsih nosil cesarjev monogram (Visočnik, »Piramida« na Zgornjem Motniku, str. 379).

¹⁴⁰ Za opozorilo na to pomembno podrobnost vljudno zahvalo dolgujem Ani Pokrajac Iskra in Janezu Polajnarju (MGML – Muzeji in galerije mesta Ljubljane).

¹⁴¹ Diem, *Die Symbole Österreichs*, str. 161–164, Farabbildung I; Haag (ur.), *Meisterwerke der Weltlichen Schatzkammer*, str. 22–25.

¹⁴² Diem, *Die Symbole Österreichs*, str. 183–189, Farabbildung III; Haag (ur.), *Meisterwerke der Weltlichen Schatzkammer*, str. 136–139.

¹⁴³ Seitschek, I. Person und Familie, str. 14–32, 30–31.

¹⁴⁴ Steska, O nekaterih ljubljanskih spomenikih, str. 54.

Carolus Borromaeus, kot jo imenuje Perizhoffer,¹⁴⁵ so po dogovoru z dvorom zgradili kranjski deželni stanovi.¹⁴⁶ Perizhoffer navaja, da je bilo plovilo z jadrom zgrajeno po zgledu tipa ladij *Peoten* (it. *la peota*), sicer značilnih za Jadransko morje.¹⁴⁷ Heintz pa si je za beležil, da je šlo za »galejo« (*gallere*), ki naj bi imela 36 vesel.¹⁴⁸

Oba, Perizhoffer in Heintz, hvalita kvaliteto izdelave in umetelnost ornamentike, ki naj bi ladjo povzdigovala v »monarhični stan«. Notranjost ladje je bila oblečena v dragoceni žamet in damast, zunanost pa so krasile pozlačene rezbarije. Posadko je sestavljalo 12 mož, šest ljubljanskih in šest italijanskih mornarjev, ki so kot gondoljerji nosili svilene obleke v stanovskih livrejskih barvah.¹⁴⁹ Verjetno je bila umetelno izdelana tudi ladja tipa *Chaichio*, ki je v ljubljanskem pristanišču čakala princa Franca Štefana Lotarinškega, vendar s podatki o njej trenutno še ne razpolagamo.¹⁵⁰

Kot je bilo omenjeno že v prejšnjem poglavju, je Heintz v kranjski prestolnici pohvalil okrasitve oken in galerij, od katerih se mu je v spomin vtisnila zlasti ozaljšava hiše v Ljubljani živečega francoskega »briv-

ca ali lasuljarja« (*barbirer oder peruckenmacher*) Pierra Toussainta Taboureta.¹⁵¹ Ta je namreč ob povratku cesarja in lotarinškega princa v Ljubljano, 20. septembra, razsvetlil obe okni svoje hiše, in sicer tako, da je bil na desnem oknu upodobljen cesarski orel, nad katerim je bil latinski napis: *Austria per quas pingit sua scuta volucres, tres volucres scuto stirps Lotharinga gerit* (prosti prevod: *Avstrija na svoje štite [tj. grbe, op. V. K.] slika po petero ptic, tri ptice nosi na ščitu lotarinški rod*), pod njim pa: *Quique hic tres illic, numero sunt impar utrinque, ut sint par numero, jungito quinque tribus* (prosti prevod: *Ta pet, oni tri, po številu sta na obeh straneh neenaka; da bosta po številu enaka, združi pet s tremi*).

V levem oknu je bil upodobljen lotarinški grb z latinskim nadpisom: *Crux terno volucres, geminus, leo, lilia, pisces, quinque puto regum, sunt sita signa simul* (prosti prevod: *Križ, po tri ptice, dvojček, lev, lilija, ribe, pet kraljev menim, [ta] znamenja so skupaj na znakih [tj. grbih, op. V. K.]*) in podnapisom: *Erravi una domus gerit hoc Lotharingia quid optem, ut tot regnorum sit domus ista capud*¹⁵² (prosti prevod: *Zmotil sem se: ena hiša, lotarinška, nosi to, zaradi česar bi želel, da bi bila ta hiša glava tolikih kraljestev*).¹⁵³

Bralcu je bilo, tako Heintz, predstavljeno tudi »ponemčeno« besedilo v vezani besedi, ki ga v nadaljevanju za lažjo primerjavo z latinskim besedilom navajam v izvirniku. In sicer je pod avstrijskim grbom pisalo: *Fünf vögellein Österreich führet in seinem schilde, Lotharing hat eben gleich drey vögellein im wappen bilde, da fünf dort drey einsamb beyd in der zahl ungleich, knipf beede nur zusamb, so seynd ein paar und gleich*¹⁵⁴ (prosti prevod: *Pet pticic nosi Avstrija v svojem ščitu, Lotaringija ima prav tako tri ptice v svojem grbu, tu samih pet, tam tri, obojih po številu neenakih, le stki ju skupaj, da sta par in enaka*).

Pod lotarinškim grbom pa je bil rimani napis, ki ga Heintz navaja v naslednji obliki:

*Ein creytz drey vögellein,
zwey löwen lillie, fische,
fünf könig wie ich mein,
in diesen ich erwi[n]sche,
ach nein ich hab geirret,
das lotharing[ische] haufs,
dies alles im wappen führet,
drumb bricht mein wunsch herauß,
Gott laß mein wunsch gelingen,
thue so viell reich bereiten,
vors haufs von Lotharingen,
alß viell die wappen deüten.*¹⁵⁵

¹⁴⁵ Perizhoffer, *Erb-Huldigungs Actus*, pag. 64.

¹⁴⁶ AT ÖStA FHKA SUS HS 0101, fol. 76v–77r; Perizhoffer, *Erb-Huldigungs Actus*, pag. 9, 64; Num 26, pag. 119–120.

¹⁴⁷ Perizhoffer, *Erb-Huldigungs Actus*, pag. 64. Ladje tipa *la peota* so bile v povprečju dolge do 15 metrov, široke do 2,5 metra in visoke več kot 1 meter. Na premcu in krmi so imele del palube prekrit z deskami, na sredini plovila pa je bil pokrit prostor, imenovan *il falze*, ki je spominjal na baldahin ter je bil prekrit z damastom in svilo. »Il falze« je lahko gostil do 12 oseb, ki so sedele za mizo. *Peoto* so uporabljali predvsem na Beneškem, in sicer za rečni promet in regate. Znana sta dva tipa ladje, prvi, z jamborom, jadri in vesli ter drugi, ki je imel le vesla. Običajno so veslali štirje mornarji, ob svečanih regatah pa osem mornarjev. Za navedene podatke iskreno zahvalo dolgujem kustosu za starejšo zgodovino pomorstva dr. Flaviju Boninu iz Pomorskega muzeja »Sergej Mašera« v Piranu. Gl. Bonin, *Belo zlato*, str. 218–219.

¹⁴⁸ AT ÖStA FHKA SUS HS 0101, fol. 77r. Število vesel (36), ki naj bi jih po von Heintzevih navedbah imela cesarjeva osebna ladja, se zdi spričo običajnih dimenzij ladij tipa *la peota* in števila mornarjev (12), ki ga navaja Perizhoffer, previsoko.

¹⁴⁹ Perizhofferjev opis ladje Karel Boromejski se glasi: »Immittels / und bey diser Gelegenheit erachte ich so denck= als beschreibens=würdig zu feyn / dife Schiff=Fahrt in eine befondere Notam zu nehmen / was maffen Ertlichen das Kayferliche Leib=Schiff mit Namen CAROLUS BOROMAEUS, von einem in Schiff=Bau best=erfahren / und eigenen Fleifes hierzu beftelten Meistern fehr künstlich / auf Art / der auf dem Adrianischen=Weer so genanter Peoten instruiert / und angegeben / nachdem folches inwendig mit koftbaren / verportirten Sammet / und Damasck / außwendig aber mit vergolten künstlichen Bildhauer=Zieraten in einem Monarchischen Stand gebracht ware / famt allen darzu erforderlichen Segel= und anderen Gerätschaften / auch theils Laybacherischen sechs Schiff=Leut= und sechs Wällfischen Barcarollen / welch= alle auf Gondolier=Art mit denen in der Landtschaftlichen Livree-Farb hergefachten feidenen Kleydungen angethan / an bemelt=fogefagten Rain zu Laybach am Waffer auf das prächtigste in der Bereitchaft gestanden ift« (Perizhoffer, *Erb-Huldigungs Actus*, pag. 64). O tem gl. Rutar, *Zur Schifffahrt*, str. 70–71.

¹⁵⁰ Perizhoffer, *Erb-Huldigungs Actus*, pag. 64.

¹⁵¹ Šorn, Tabouret, Pierre Toussaint, *Slovenska biografija*. <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi681406/> (9. 5. 2022). Zahvalo za ta podatek dolgujem Mihi Preinfalku.

¹⁵² AT ÖStA FHKA SUS HS 0101, fol. 101v–102r.

¹⁵³ Za nesebično pomoč pri prevajanju iz latinščine zahvalo dolgujem Mateju Hriberšku.

¹⁵⁴ AT ÖStA FHKA SUS HS 0101, fol. 102r.

¹⁵⁵ Prav tam.

Ostanki freske s prizorom pravnega dejanja dedne poklonitve kranjskih deželnih stanov cesarju Karlu VI. leta 1728 (INDOK, Križ pri Komendi, fototeka, inv. št. s20794, foto: Fran Šijanec, 1947).

Besedilo bi se v prostem prevodu glasilo: *En križ, tri ptičice, / dva leva, lilije, ribe, / pet kraljev, kakor menim, / to si jaz želim, / oh ne, motil sem se, / da lotarinška hiša, / v grbu vse to nosi, / zato izbruhne moja želja, / Bog dovoli uspeti moji želji, / stori, da bo pripravljene toliko bogastva / za Lotarinško hišo, / kolikor ga kažejo grbi.*¹⁵⁶

Upodobitve dedne poklonitve Karlu VI.

Bera likovnih upodobitev kranjskih dednih poklonitev je žal precej skromna. Ohranjena sta bakroreza, ki sta ju prispevala Johan Koch in Andreas Trost ter prikazujeta premike vojaškega spremstva

cesarja Leopolda I., ko je leta 1660 v Ljubljani sprejel kranjsko dedno poklonitev.¹⁵⁷ Po tej plati dedna poklonitev Karlu VI. leta 1728 s petimi shematičnimi skicami tlorisov posameznih protokolarnih dejanj dedne poklonitve v Perizhofferjevi publikaciji precej izstopa.

Umetnostnozgodovinska stroka je opozorila tudi na obstoj likovne upodobitve dedne poklonitve Karlu VI., ki pa žal ni ohranjena. Kot je izpostavila Ana Pokrajac Iskra, je kranjsko dedno poklonitev tri leta po slovesnem dogodku na eni od fresk v glavni dvorani gradu Križ pri Komendi¹⁵⁸ upodobil slikar Jožef (Jo-

¹⁵⁶ Za nesebično pomoč pri prevajanju iz nemščine zahvalo dolgujem Borisu Golcu.

¹⁵⁷ Gl. katalog razstave *Knjiga, znanje, razum*, št. 114, 115; str. 164.

¹⁵⁸ O gradu Križ pri Komendi in družini Auersperg gl. Smole, *Graščine*, str. 241–242; Jakič, *Vsi slovenski gradovi*, str. 173; Preinfalk, *Auerspergi*, str. 177–185.

seph) Mayr.¹⁵⁹ Grad je namreč med letoma 1730 in 1733 prezidal in temeljito prenovil Anton Jožef grof Auersperg (1696–1762),¹⁶⁰ ki je pri dedni poklonitvi leta 1728 kot *substituierter* dedni deželni maršal nadomeščal svojega očeta, dejanskega nosilca dedne službe, Franca Antona grofa Auersperga (1659–1729),¹⁶¹ ker ta zaradi protina ni mogel sodelovati pri dedni poklonitvi.¹⁶²

Anton Jožef, ki je grad od očeta podedoval leta 1729,¹⁶³ je v veliki dvorani dal slikarju Mayrju nad kaminoma naslikati dva velika prizora. Prvi je upodabljal bitko pri Sisku (22. junija 1593), v kateri se je proslavil »kranjski Ahil« in prednik Antona Jožefa – Andrej Auersperg,¹⁶⁴ drugi pa dedno poklonitev kranjskih deželnih stanov cesarju Karlu VI. leta 1728, ki se je udeležil naročnik sam.¹⁶⁵

Ker so grad Križ pri Komendi novembra 1943 požgali partizani,¹⁶⁶ so se do današnjih dni ohranili le fragmenti upodobitve bitke pri Sisku,¹⁶⁷ freska s prizorom dedne poklonitve pa je žal izgubljena. V fototeki Informacijsko-dokumentacijskega centra pri Ministrstvu za kulturo Republike Slovenije so hranili le posnetek razvaljene velike dvorane iz leta 1947, ki kaže, da se je od požiga do tedaj ohranil le skrajni levi zgornji vogal freske; na njem je vidna figura cesarja Karla VI., ki sedi na prestolu, in je uničena od pasu navzdol. Levo od cesarja je videti do prsi ohranjeno figuro, ki nad desnim ramenom morda drži palico ali prapor.¹⁶⁸

Poleg tega je krajši opis freske leta 1929 prispeval France Stelè: »Slika na desni predstavlja dvorano s cesarjem na tronu, na levi skupina treh ljudi v črnih oblekah z lasuljami na glavah, na desni večja skupina, pred njo pa mlad govornik. Napis: EX hoMaglaLI DeVotlonI festIVIitate CarnIoLIae (poklonitveni

akt kranjskih deželnih stanov l. 1728).«¹⁶⁹ Napis se v prevodu glasi: »S slovesnosti zveste poklonitve Kranjske«. Kronogram daje letnico poklonitve 1728. Ana Pokrajac Iskra domneva, da je ena od upodobljenih figur predstavljala naročnika – Antona Jožefa grofa Auersperga.¹⁷⁰ Večji stropni freski z upodobitvama dedne poklonitve Karlu VI. sta se ohranili na Koroškem, in sicer v Veliki grbovni dvorani koroške deželne hiše v Celovcu¹⁷¹ in v Knežji dvorani benediktinskega samostana Osoje (Ossiach).¹⁷²

Sklep

Dedna poklonitev vojvodine Kranjske deželnemu knezu, cesarju Karlu VI., leta 1728 je postregla s precej novostmi na področju vladarske reprezentacije v odprtih mestnih prostorih. Po do zdaj znanih podatkih gre namreč za prvo dedno poklonitev v Ljubljani, za potrebe katere sta bila zgrajena dva slavoloka. Prvi, ki je stal pred Vicedomskimi vrati, je bil trajnega značaja in je mestna vrata krasil do leta 1791, drugi, postavljen pred mestno hišo, pa je bil efemerna arhitekturna stvaritev. Med »začasne« stvaritve lahko štejemo tudi okrasitev mestnih zgradb s tapetami in slikami v ulicah, po katerih sta potekala cesarjev vhod v mesto in dednopoklonitveni sprevod (*huldigungszug*), razsvetljavo in razkošni ladji, ki so ju deželni stanovi zgradili za cesarja in princa Franca Stefana Lotarinškega.

S stališča reprezentacije v javnih prostorih je kranjska dedna poklonitev leta 1728 sledila sočasnim srednjeevropskim trendom, kot jih v delu *Einleitung zur Ceremoniel-Wissenschaft der großen Herren* iz leta 1729 navaja Julius Bernhard von Rohr. Kot lokalno posebnost kaže izpostaviti dejstvo, da je Ljubljana, ki je bila vse od selitve dvora Ferdinanda II. iz Gradca na Dunaj leta 1619 geografsko precej oddaljena od svojih habsburških deželnih knezov, z bogato okrasitvijo in kvalitetnimi kiparskimi deli, ki jih je za slavoloka prispeval kipar Francesco Robba, dedno poklonitev dobro izkoristila, da je dvoru in širšemu bralstvu tiskanih medijev predstavila novo baročno podobo, ki si jo je nadela po porazu Turkov pred Dunajem leta 1683.

S stališča simbolne komunikacije lahko ocenimo, da je Kranjska skupaj s Koroško tako kot pri dedni poklonitvi Leopoldu I. leta 1660 tudi pri poklonitvi leta 1728 v primerjavi s svojo notranjeavstrijsko partnerico Štajersko v očeh dvora izgubila nekaj prestiža, saj deželni knez v Ljubljani in Celovcu, za razliko od Gradca, ni prisegel pred stanovskim odborom, temveč je stanovom spoštovanje njihovih svoboščin zagotovil le z zaščitnim pismom, kar tudi kaže, da

¹⁵⁹ Pokrajac Iskra, Stenske poslikave, str. 281–282.

¹⁶⁰ Gl. Preinfalk, *Auerspergi*, str. 414–415.

¹⁶¹ Prav tam, str. 433–434.

¹⁶² Podatek o protinu Franca Antona grofa Auersperga navaja Heintz v svojem opisu dednopoklonitvenega potovanja leta 1728 (AT ÖStA FHK A SUS HS 0101, fol. 72v).

¹⁶³ Pokrajac Iskra, Stenske poslikave, str. 282.

¹⁶⁴ Prav tam, str. 284. O Andreju Auerspergu in bitki pri Sisku gl. Preinfalk, *Auerspergi*, str. 83–85, 412.

¹⁶⁵ Pokrajac Iskra, Stenske poslikave, str. 285, 287.

¹⁶⁶ Jakič, *Vsi slovenski gradovi*, str. 173.

¹⁶⁷ Leta 1947 sta bila dva fragmenta freske bitke pri Sisku sneta, leta 2017 pa sta bila restavrirana in ponovno združena v enoten prizor. Manjkajoče polje je bilo nadomeščeno s pomočjo rekonstrukcije po fotografiji Franceta Stelèta (J. Mayr, Bitka pri Sisku z Andrejem Auerspergom na konju, sneta freska, MGML, 510:LJU;0065412; o tem gl. Pokrajac Iskra, Stenske poslikave, str. 284–285, reprodukcija Sl. 1).

¹⁶⁸ Opis je povzet po Pokrajac Iskra, Stenske poslikave, str. 287. Fotografija gl.: INDOK, Križ pri Komendi, fototeka, inv. št. s20794 (foto: Fran Šijanec, 1947). Za razliko od fragmentov upodobitve bitke pri Sisku fragment freske s prizorom dedne poklonitve ni bil snet (Pokrajac Iskra, Stenske poslikave, str. 287, op. 26). Figura levo od cesarja bi lahko bil dvorni vicekancler Friderik grof Seilern (Perizhoffer, *Erb-Huldigungs Actus*, pag. 53).

¹⁶⁹ Stelè, *Politični okraj Kamnik*, str. 404; navaja tudi: Pokrajac Iskra, Stenske poslikave, str. 287.

¹⁷⁰ Pokrajac Iskra, Stenske poslikave, str. 287.

¹⁷¹ Gl. *Prinz Eugen und das barocke Österreich*, str. 86.

¹⁷² Gl. Seitschek, *Die Erbhuldigungsreise 1728*, str. 154.

so bili kranjski in koroški deželni stanovi politično šibkejši. Poleg tega so morali Kranjci na potrditev svojega deželnega ročina s strani Karla VI. čakati še do leta 1736, medtem ko je cesar štajerske privilegije potrdil že leta 1731.

VIRI IN LITERATURA

NEOBJAVLJENI VIRI

INDOK – Informacijsko-dokumentacijski center pri Ministrstvu za kulturo Republike Slovenije
Fototeka

MGML – Muzej in galerije mesta Ljubljane
Fototeka

NŠAL – Nadškofjski arhiv Ljubljana
ŠAL – Škofjski arhiv Ljubljana

ÖStA – Österreichisches Staatarchiv
[FHKA] Finanz- und Hofkammerarchiv
[SUS] Sammlungen und Selekte, [HS] Handschriftensammlung des Finanzarchivs
[HHStA] Haus-, Hof- und Staatsarchiv, [HA] Hofarchive, Privat- und Familienfonde, [OMeA] Obersthofmeisteramt
[ÄZA] Ältere Zeremonialakten
[ZA-Prot] Zeremonialprotokolle (splet: <https://www.archivinformationssystem.at/detail.aspx?ID=1007>).
[ZA-Prot-Konzepte] Konzepte der Zeremonialprotokolle

SI AS – Arhiv Republike Slovenije
AS 1, Vicedomski urad za Kranjsko.
AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko, 1. reg.
AS 11, Komisija za fevdne zadeve.
AS 1080 Zbirka Muzejskega društva za Kranjsko.

SI ZAL – Zgodovinski arhiv Ljubljana
LJU 296, Graščina Fužine, Ljubljana (1616–1925).

ČASOPISI

Maria Theresia: Österreichs große Herrscherin 1717–1780 (ur. Rainer Nowak).
Slovenski narod, 1917.
Wienerisches Diarium, 1728.

LITERATURA IN OBJAVLJENI VIRI

Aelschker, Edmund: *Geschichte Kärntens von der Urzeit bis zur Gegenwart mit Rücksicht auf Culturverhältnisse*, Zweiter Band: Von Kaiser Karl V. bis zur Gegenwart. Klagenfurt: J. Leon sen., 1885.

Antika: leksikon (ur. M. C. Howatson). Ljubljana: Cankarjeva založba, 1998.

Bonin, Flavio: *Belo zlato krilatega leva: razvoj severno-jadranskih solin v obdobju Beneške republike*. Piran: Pomorski muzej; = Pirano: Museo del mare »Sergej Mašera«, 2016.

Claudianus, Claudius: *De Consulatu Stilichonis* (splet: <https://www.perseus.tufts.edu/hopper/>).

Costa, [Henrik Etbin]: *Kleine historische Notizen. Mittheilungen des historischen Provinzial-Vereins für Krain*, 1, 1846, št. 1, str. 4.

Diem, Peter: *Die Symbole Österreichs: Zeit und Geschichte in Zeichen*. Wien: Kremayr & Scheriau, 1995.

Dimitz, August: *Geschichte Krains von der ältesten Zeit bis auf das Jahr 1813: mit besonderer Rücksicht auf Kulturentwicklung*, IV. Theil, Vom Regierungsantritt Leopold I. (1657) bis auf das Ende der französischen Herrschaft in Illyrien (1813). Laibach: I. v. Kleinmayr & F. Bamberg, 1876.

Fabjančič, Vladislav: *Zgodovina ljubljanskih sodnikov in županov 1269–1820*, 4. zvezek, Župani in sodniki 1650–1785 (ur. Sonja Anžič-Kemper in Barbara Žabota). Ljubljana: Zgodovinski arhiv, 2012 (Gradivo in razprave 34).

Florjančič de Grienfeld, Ivan Dizma: *Deželopisna karta vojvodine Kranjske* [Kartografsko gradivo]. Ljubljana: Slovenska knjiga, 1994.

Gelder, Klaas Van (ur.): *More Than Mere Spectacle: Coronations and Inaugurations in the Habsburg Monarchy during the Eighteenth and Nineteenth Centuries*, Austrian and Habsburg Studies, Vol. 31. New York; Oxford: Berghahn Books, 2021.

Gelder, Klaas van: *Eighteenth- and Nineteenth-Century Coronations and Inaugurations in the Habsburg Monarchy: Why Do They Matter? More Than Mere Spectacle: Coronations and Inaugurations in the Habsburg Monarchy during the Eighteenth and Nineteenth Centuries* (ur. Klaas van Gelder). New York; Oxford: Berghahn Books, 2021, str. 1–28 (Austrian and Habsburg Studies, Vol. 31).

Gelder, Klaas van: *Inaugurations in the Austrian Netherlands: Flexible Formats at the Interface between Constitution, Political negotiation, and Representation. More Than Mere Spectacle: Coronations and Inaugurations in the Habsburg Monarchy during the Eighteenth and Nineteenth Centuries* (ur. Klaas van Gelder). New York; Oxford: Berghahn Books, 2021, str. 168–197 (Austrian and Habsburg Studies, Vol. 31).

Gmoser, Susanne: *Die Erbhuldigungen in Österreich unter der Enns 1564–1835. Bedeutungswandel oder Bedeutungsverlust?* Wien: [S. Gmoser] diplomsko delo, 2010.

Gmoser, Susanne: *Die steirischen Erbhuldigungen. Beiträge zur Rechtsgeschichte Österreichs*, 2, 2012, št. 2, str. 263–281.

- Golec, Boris: Slovenska toponimika Ljubljane do prvega tiskanega popisa toponimov iz leta 1787. *Kronika* 70, 2022, št. 2, str. 307–362.
- Golob, Andreas: Mediale Reflexionen auf Schritt und Tritt: Zeitungsberichterstattung über Habsburgerreisen im 18. Jahrhundert. *Habsburger unterwegs, Vom Barocken Pomp bis zur smarten Businessstour* (ur. Renate Zedinger, Marlies Raffler in Harald Heppner). Graz: Leykam, 2017, str. 9–29.
- Grafenauer, Bogo: *Ustoličevanje koroških vojvod in država karantanskih Slovencev*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1952.
- Gregorič, Jože: *Cistercijani v Stični: Ob 1500-letnici rojstva sv. Benedikta*. Ljubljana: Cistercijanski samostan v Stični, 1980.
- Gruden, Josip: *Zgodovina slovenskega naroda*, Del 1. Celje: Mohorjeva družba, 1992.
- Haag, Sabine (ur.): *Meisterwerke der Weltlichen Schatzkammer*. Wien: Kaiserliche Schatzkammer Wien, 2017 (Kurzführer durch das Kunsthistorische Museum Wien, Band 2).
- Hahn, Daniela: *Zwei Besuche im österreichischen Litorale. Triest als Station der innerösterreichischen Erbhuldigungsreisen Leopolds I. 1660 und Karls VI. 1728*. Wien: [D. Hahn] diplomsko delo, 2013.
- Hisch, Heribert: *Die Erbhuldigungen in der Steiermark*. Graz: Inauguraldissertation zur Erlangung des Doktorgrades an der philosophischen Fakultät der Karl Franzens Universität Graz, 1949.
- Holenstein, André: *Die Huldigung der Untertanen. Rechtskultur und Herrschaftsordnung 800–1800*. Stuttgart: Gustav Fischer Verlag, 1991.
- Holz, Eva: Die Habsburger in Krain. *Habsburger unterwegs: Vom barocken Pomp bis zur smarten Businessstour* (ur. Renate Zedinger, Marlies Raffler in Harald Heppner). Graz: Leykam, 2017, str. 31–43.
- Hudelja, Niko: *Nemško-slovenski zgodovinski slovar*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2016.
- Jakič, Ivan: *Vsi slovenski gradovi: leksikon slovenske grajske zapuščine*. Ljubljana: DZS, 1999.
- Jellouschek, Anton: Die Lapidar-Denkmäler in Laibach. *Mitteilungen des historischen Vereins für Krain* 5, 1850, št. 2, str. 13–19.
- Klemenčič, Matej: *Francesco Robba (1698–1757): Beneški kipar in arhitekt v baročni Ljubljani*. Maribor: Umetniški kabinet Primož Premzl, 2013.
- Klemenčič, Matej: Podoba baročne Ljubljane v umetnostni zgodovini. *Knjiga, znanje, razum: od protestantizma do razsvetljenstva (1500–1800): prispevki z znanstvenega posveta ob razstavi, 7. in 8. oktober 2020* (ur. Mojca Ferle in Irena Žmuc). Ljubljana: Muzej in galerije mesta Ljubljane, Mestni muzej, 2021, str. 258–278.
- Knjiga, znanje, razum: od protestantizma do razsvetljenstva (1500–1800): prispevki z znanstvenega posveta ob razstavi, 7. in 8. oktober 2020* (ur. Mojca Ferle in Irena Žmuc). Ljubljana: Muzej in galerije mesta Ljubljane, Mestni muzej, 2021.
- Koblar, Anton: Cesta čez Ljubelj in ljubeljski piramidi. *Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko* 3, 1893, št. 6, str. 218–226.
- Kočevar, Vanja: Dedna poklonitev Avstrije nad Anizo kraljici Mariji Tereziji leta 1743 v Linzu: prispevek k umestitvam Marije Terezije kot vladarice. *Marija Terezija: med razsvetlenskimi reformami in zgodovinskim spominom* (ur. Miha Preinfalk in Boris Golec). Ljubljana: ZRC SAZU, Zgodovinski inštitut Milka Kosa: Založba ZRC, 2018, str. 123–161.
- Kočevar, Vanja: Dedna poklonitev vojvodine Kranjske kralju Ferdinandu III. leta 1631. *Kronika* 67, 2019, št. 2, str. 219–234.
- Kočevar, Vanja: Dedna poklonitev vojvodine Kranjske nadvojvodu Ferdinandu leta 1597. *Kronika* 63, 2015, št. 2, str. 201–232.
- Kočevar, Vanja: Ljubljana als Schauplatz der Erbhuldigung an Kaiser Karl VI. im Jahr 1728: Herrscherrepräsentation im öffentlichen Raum am Beispiel der krainischen Hauptstadt. *Stadt im Wandel. Europas Südosten im langen 18. Jahrhundert/Towns in change. Europe's Southeast in the long 18th century* (ur. Mathias Beer, Harald Heppner in Ulrike Tischler-Hofer), Neue Forschungen zur Ostmittel und Südosteuropäischen Geschichte. Berlin: Verlag Peter Lang, 2022 [v tisku].
- Kočevar, Vanja: Logarjev okrašeni vol: relikv predfevdalnih (staro)slovenskih prvin dednih poklonitev na Kranjskem. *Znanstveni neoliberalizem in razumevanje dediščine v kontekstu časovne preobrazbe: zbornik izvolčkov* (ur. Peter Kumer). Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Založba ZRC, 2016, str. 13.
- Kočevar, Vanja: *Vojvodina Kranjska v času Ferdinanda II. (1595–1637): politična zgodovina osrednje slovenske dežele*. Ljubljana: Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani (doktorska disertacija), 2016.
- Legat, Franz Xaveri: Erbhuldigung in Krain im Jahre 1728. *Carniolia* 11, 1839, št. 16, str. 61–62; št. 17, str. 65–66; št. 18, str. 69–70.
- Leitner, C. G. von: Die Erbhuldigung im Herzogthume Steiermark. *Mittheilungen des Historischen Vereines für Steiermark*, Heft 1, 1850, str. 98–136.
- Letopis Ljubljanskega kolegija Družbe Jezusove: (1596–1691) / prevedla Marija Kiauta* (ur. France Baraga). Ljubljana: Družina; Provincialat Družbe Jezusove, 2003.
- Mal, Josip: Poklonitev cesarju Karlu VI. v Ljubljani (Zgodovinski spomini). *Slovenec*, XLV, 30. 1. 1917, št. 24, str. 1–3.
- Maťa, Petr: The Care of Thrones: A Plethora of Investitures in the Habsburg Composite Monarchy and Beyond from the Sixteenth to the Eighteenth Century. *More Than Mere Spectacle: Coronations and Inaugurations in the Habsburg Monarchy*

- during the Eighteenth and Nineteenth Centuries (ur. Klaas van Gelder). New York; Oxford: Berghahn Books, 2021, str. 29–66 (Austrian and Habsburg Studies, Vol. 31).
- Mell, Anton: *Grundriß der Verfassungs- und Verwaltungsgeschichte des Landes Steiermark*. Graz; Wien; Leipzig: Leuschner & Lubensky, 1929–1930 (splet: <http://www.literature.at/viewer.alo?objid=19290&page=1&viewmode=fullscreen>).
- Nared, Andrej: Kranjski deželni privilegiji (ročini) 1338–1736. *Kranjski deželni privilegiji = Carniolan provincial privileges = Krainische Landesprivilegien: 1338–1736* (ur. Andrej Nared in Jure Volčjak). Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 2008, str. 35–68.
- Nared, Andrej: Objava in prevod privilegijev kranjskega plemstva (1338) ter plemstva v Marki in Metliki (1365). *Kranjski deželni privilegiji = Carniolan provincial privileges = Krainische Landesprivilegien: 1338–1736* (ur. Andrej Nared in Jure Volčjak). Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 2008, str. 70–77.
- Nared, Andrej: Sezname kranjskega plemstva in kranjskih deželnih stanov. *Arhivi* 28, 2005, št. 2, str. 313–334.
- Perizhoffer pl. Perizhoff auf Ehrenhaimb, Karl Seyfrid: *Erb-Huldigungs Actus im Hertzogthum Crain*. Gedruckt zu Laybach: bey Adam Friderich Reichhardt ..., [1739].
- Pirc, K[ar]l: Podružnica Sv. Ane in Št. Anska dolina (Nadaljevanje). *Cerkveni glasnik za Tržiško župnijo* 3, 1926, 23, str. 1–3.
- Pokrajac Iskra, Ana: Stenske poslikave glavne dvorane gradu Križ pri Komendi. *Knjiga, znanje, razum: od protestantizma do razsvetljenstva (1500–1800): prispevki z znanstvenega posveta ob razstavi, 7. in 8. oktober 2020* (ur. Mojca Ferle in Irena Žmuc). Ljubljana: Muzej in galerije mesta Ljubljane, Mestni muzej, 2021, str. 280–297.
- Preinfalk, Miha: *Auerspergi: po sledih mogočnega tura*. Ljubljana: Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU, 2005 (Thesaurus memoriae, Dissertationes 4).
- Prinz Eugen und das barocke Österreich. *Katalog der Ausstellung der Republik Österreich und des Landes Niederösterreich in den Marchfeldschlössern Schloßhof und Niederweiden vom 22. April bis 26. Oktober 1986* (ur. Karl Gutkas), Katalog des Niederösterreichischen Landesmuseums. N.F. 170. Wien: Kuratorium zur Veranstaltung der Ausstellung 1986.
- Rohr, Julius Bernhard von: *Einleitung zur Ceremoniel-Wissenschaft Der großen Herren: Die in vier besondern Theilen, Die meisten Ceremoniel-Handlungen, so die Europäischen Puissancen überhaupt, und die Teutschen Landes-Fürsten insonderheit [...]*. Berlin: Bey Joh. Andreas Rüdiger, 1729 (splet: <https://www.digitale-sammlungen.de/de/view/bsb10557476?page=5>).
- Rutar, Simon: Zur Schifffahrt auf der Laibach. *Mitteilungen des Musealvereins für Krain* 5, 1892, št. 1, str. 65–82.
- Seitschek, Stefan: Die Erbhuldigungsreise 1728, Organisation und Durchführung. *Habsburger unterwegs, Vom Barocken Pomp bis zur smarten Buisnesstour* (ur. Renate Zedinger, Marlies Raffler in Harald Heppner). Graz: Leykam, 2017, str. 45–85.
- Seitschek, Stefan: Herrschaftsantritt. *300 Jahre Karl VI. (1711–1740). Spuren der Herrschaft des »letzten« Habsburgers* (ur. Stefan Seitschek, Herbert Hutterer in Gerald Theimer). Wien: Generaldirektion des Österreichischen Staatsarchivs, 2011, str. 94–103.
- Seitschek, Stefan: I. Person und Familie. *300 Jahre Karl VI. (1711–1740). Spuren der Herrschaft des »letzten« Habsburgers* (ur. Stefan Seitschek, Herbert Hutterer in Gerald Theimer). Wien: Generaldirektion des Österreichischen Staatsarchivs, 2011, str. 14–32, 30–31.
- Smole, Majda: *Graščine na nekdanjem Kranjskem*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1982.
- Stelè, France: *Politični okraj Kamnik: topografski opis*, V Ljubljani: Umetnostno-zgodovinsko društvo, 1929 (Umetnostni spomeniki Slovenije 1).
- Steska, Viktor: O nekaterih ljubljanskih spomenikih. *Zbornik za umetnostno zgodovino* 1, 1921, št. 1/2, str. 49–55.
- Strohmeyer, Arno: *Svoboda politike in moč vere: študije o politični kulturi deželnih stanov habsburške monarhije v času verskih vojn (ok. 1550–ok. 1650)*. Ljubljana: Založba /^{*}cf., 2011 (Rdeča zbirka).
- Šmid, Walter: Der Loibelpass. *Carniola* 2, 1909, št. 3–4, str. 156–163.
- Štih, Peter: Ustoličevanje koroških vojvod med zgodovino in predstavami. Problemi njegovega izročila, razvoja in poteka kot tudi njegovo razumevanje pri Slovencih. *Zgodovinski časopis* 66, 2012, št. 3–4, str. 306–343.
- Štih, Peter: Ustoličevanje koroških vojvod. *Enciklopedija Slovenije* (ur. Marjan Javornik), zvezek 14. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2000, str. 116–117.
- Valenčič, Vlado: *Zgodovina ljubljanskih uličnih imen*. Ljubljana: Zgodovinski arhiv: Partizanska knjiga, 1989 (Gradiva in razprave 9).
- Vidmar, Luka: *Ljubljana kot novi Rim: Akademija operozov in baročna Italija*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 2013 (Academia scientiarum et artium Slovenica 15).
- Vilfan, Sergij: Koseščina v Logu in vprašanje kosezov v vzhodni okolici Ljubljane. *Hauptmannov zbornik* (ur. Pavle Blaznik). Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1966, str. 179–215.

Vilfan, Sergij: *Pravna zgodovina Slovencev: Od nase-litve do zloma stare Jugoslavije*. Ljubljana: Sloven-ska matica, 1961 (1996).

Vilfan, Sergij: Prispevki k zgodovini mer na Sloven-skem s posebnim ozirom na ljubljansko mero. *Zgodovinski časopis* 8, 1954, str. 27–86.

Vilfan, Sergij: *Rechtsgeschichte der Slowenen: bis zum Jahre 1941*. Graz: Leykam, cop. 1968 (Grazer Rechts- und Staatswissenschaftliche Studien, Band 21).

Vilfan, Sergij: *Zgodovinska pravotvornost in Sloven-ci*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1996 (Zbirka Pravna obzorja 5).

Visočnik, Julijana: »Piramida« na Zgornjem Motni-ku in njen zgodovinski kontekst. *Studia Historica Slovenica* 18, 2018, št. 2, str. 371–391, 605.

Vokáčová, Petra: The Bohemian Coronation of Charles VI and Its Hidden Message. *More Than Mere Spectacle: Coronations and Inaugurations in the Habsburg Monarchy during the Eighteenth and Nineteenth Centuries* (ur. Klaas van Gelder). New York; Oxford: Berghahn Books, 2021, str. 143–167 (Austrian and Habsburg Studies, Vol. 31).

SPLETNI VIRI

Deutsches Wörterbuch von Jacob Grimm und Wilhelm Grimm
<https://woerterbuchnetz.de/?sigle=DWB#1> (22. april 2021).

Slovenska biografija

Miklavčič, Maks: Schrattenbach baron Heggenberški in Ostroviški, Sigmund Feliks (1674–1742) (<https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi549806/>)

Polec, Janko: Perizhoffer pl. Perizhoff auf Ehrenhaimb, Karl Seyfrid (1694–?) (<https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi413770/>)

Šorn, Jože: Tabouret, Pierre Toussaint (med 1670 in 1700–1747) (<https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi681406/>)

The Hierarchy of the Catholic Church, Diocese of Pe-dena
<https://www.catholic-hierarchy.org/diocese/dp508.html>

S U M M A R Y

Ljubljana as a site of paying Hereditary Homage to Emperor Charles VI in 1728. The use of public spaces for the staging of sovereign's power in the Carniolan capital

Emperor Charles VI received the Hereditary Homage (*Erbhuldigung*) of the Inner Austrian provinces in 1728, nearly seventeen years after being crowned as Emperor. This points to both the declining significance of such installation rituals and the deficit of political power wielded by the Estates of Styria, Carinthia, and Carniola. However, despite its gradual fading, the ceremony of Hereditary Homage reached the pinnacle of its exterior splendour in the early eighteenth century and converted from a modest legal act into a magnificent theatre of provincial princely splendour. The Emperor received the Hereditary Homage of the Duchy of Carniola in its capital Ljubljana, where he arrived on 26 August 1728, at the head of an entourage estimated to have included up to five hundred aides.

The following day, the homage-giving provincial assembly received the sovereign's proposition for Hereditary Homage and appointed a committee to hold a conference with representatives of the Imperial Court. At the conference, the committee was informed of the sovereign's expectation for the Estates to release him from taking an oath with a raised hand in exchange for the letter of protection, to which they agreed. From the perspective of symbolic communication, the abolition of taking an oath with a raised hand points to the fact that, compared to Styria, where the sovereign took it in front of the Estates' committee, Carniola had lost some of its former prestige in the eyes of the Court and that its Estates had become politically weaker.

The act of Hereditary Homage itself took place on Sunday, 29 August. The Estates itself set out for the imperial residence in the episcopal mansion and then headed with the emperor in the procession of homage to the Holy Mass celebration at the cathedral. Then followed the legal act of Hereditary Homage in the Knights' Hall of the imperial residence, after which the participants again set out for the cathedral, where *Te Deum laudamus* was sung, and the ritual was concluded by the provincial princely and Estates' banquet. Charles VI left Ljubljana the following day aboard the luxurious boat *Carolus Borromaeus*, which the Estates had built for him, and he made another stop in the city between 20 and 22 September on his way to Graz.

In addition to the precious "peota" boat bearing the name of the Emperor's homonymous patron

saint, St. Charles Borromeo, Ljubljana honoured the arrival of the distinguished guest by erecting two arches of triumph. Whereas the first arch, for which Francesco Robba contributed a marble bust of the Emperor, was of permanent nature and graced the city gates until their demolition in 1791, the second one stood as an ephemeral artwork in front of the Town Hall, although a few of its sculptures have

nevertheless been preserved to date. Ljubljana, which had developed into an important regional trade and art centre following the Habsburg victories in the “Great Turkish War” (1683–1699), also saw the ceremony of Hereditary Homage as an opportunity to present its new Baroque appearance to the Vienna Court.

ISSN 0023-4923 (tiskana izdaja)
ISSN 2670-6865 (spletna izdaja)
UDK 94(497.4)